

SPP

2018-19

As per the New Semester-wise
Syllabus of Gondwana University

BOTANY

B.Sc. Semester III (CBCS)

- Paper – I**   Reproductive Biology of Angiosperms,
Plant Growth and Development
- Paper – II**   Plant Biochemistry and Physiology

Dr. A.S. Margonwar
Mantesh Kumar Tondare
Dr. Sharadkumar Patil
Nilima Rangari

Himalaya Publishing House
ISO 9001:2015 CERTIFIED

© Authors

No part of this book shall be reproduced, reprinted or translated for any purpose whatsoever without prior permission of the Publisher in writing.

First Edition : 2018

Published by : Mrs. Meena Pandey
for Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.,
"Ramdoot", Dr. Bhalerao Marg, Girgaon, Mumbai - 400 004.
Phones: 23860170, 23863863, Fax: 022-23877178.
Email: himpub@vsnl.com * Website: www.himpub.com

Branch Offices:

- New Delhi** : "Pooja Apartments", 4-B, Murari Lal Street, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi-110 002. Phones: 23270392, 23278631, Fax: 011-23256286.
- Nagpur** : Kundanlal Chandak Industrial Estate, Ghat Road, Nagpur - 440 018.
Phones: 2738731, 3296733 Telefax: 0712-2721216.
- Bengaluru** : Plot No. 91-33, 2nd Main Road Seshadripuram, Behind Nataraja Theatre,
Bengaluru - 560 020. Phones: 08041138821, 9379847017, 9379847005.
- Hyderabad** : No. 3-4-184, Lingampally, Besides Raghavendra Swamy Matham, Kachiguda,
Hyderabad - 500 027. Phones: 040-27560041, 27550139, Mobile: 09370579333
- Chennai** : New-20, Old-59, Thirumalai Pillai Road, T. Nagar, Chennai - 600 017 .
Mobile: 09380460419.
- Pune** : First Floor, "Laksha" Apartment, No. 527, Mehunpura, Shaniwarpeth,
(Near Prabhat Theatre), Pune - 411 030. Phones: 020-24496323, 24496333.
- Lucknow** : House No. 731, Shekhupura Colony, Near B.D. Convent School, Vikas Nagar,
Aliganj, Lucknow - 226022. Mob: 09307501549.
- Ahmedabad** : 114, "SHAIL", 1st Floor, Opp. Madhu Sudan House, C.G. Road, Navrang Pura,
Ahmedabad - 380 009. Phone: 079-26560126, Mobile: 0937708847.
- Ernakulam** : 39/176 (New No: 60/251) 1ST Floor, Karikkamuri Road, Ernakulam,
Kochi - 682011, Kerala. Tel : 0484-2378012, 2378016, Mobile: 09344199799
- Bhubaneswar** : Plot No. 214/1342/1589, Budheswari Colony, Behind Durga Mandap, Laxmisagar,
Bhubaneswar - 751 006. Phone: 0674-2575129, Mobile: 09338746007.
- Kolkata** : 108/4, Beliaghata Main Road, Near ID Hospital, Opp. SBI Bank,
Kolkata - 700 010. Phone: 033-32449649.

Printed at : Geetanjali Press Pvt. Ltd., Nagpur on behalf of H.P.H.

2018-19 SPD
As per the New Semester-wise Syllabus of Gondwana University

BOTANY

B.Sc. Semester II (CBCS)

Paper – I : Morphology and Anatomy of Angiosperms

Paper – II : Taxonomy and Diversity of Angiosperms

Dr. Aparna S. Margonwar
Mantesh Kumar Tondare
Dr. Sharadkumar P. Patil
Ramesh Halami

Himalaya Publishing House
ISO 9001:2008 CERTIFIED

© Author

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording and/or otherwise, without the prior written permission of the publishers.

In spite of best efforts taken to present the book without mistakes, some mistakes may have inadvertently crept in. So we do not take any legal responsibility for them. If they are brought to our notice, corrections will be done in the next edition.

First Edition : 2018

Published by

Mrs. Meena Pandey for Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.,
"Ramdoot", Dr. Bhalerao Marg, Girgaon, Mumbai - 400 004.
Phone: 022-23860170/23863863, Fax: 022-23877178
E-mail: himpub@vsnl.com; Website: www.himpub.com

Branch Offices

New Delhi

"Pooja Apartments", 4-B, Murari Lal Street, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi - 110 002. Phone: 011-23270392, 23278631; Fax: 011-23256286

Nagpur

Kundanlal Chandak Industrial Estate, Ghat Road, Nagpur - 440 018.
Phone: 0712-2738731, 3296733; Telefax: 0712-2721215

Bengaluru

Plot No. 91-33, 2nd Main Road, Seshadripuram, Behind Nataraja Theatre,
Bengaluru - 560 020. Phone: 080-41138821; Mobile: 09379847017, 09379847005

Hyderabad

No. 3-4-184, Lingampally, Besides Raghavendra Swamy Matham, Kachiguda,
Hyderabad - 500 027. Phone: 040-27560041, 27550139; Mobile: 09390905282

Chennai

No. 8/2, 2nd Madley Street, Ground Floor, T. Nagar, Chennai - 600 017.
Mobile: 09345345055

Pune

First Floor, "Laksha" Apartment, No. 527, Mehunpura, Shaniwarpeth
(Near Prabhat Theatre), Pune - 411 030. Phone: 020-24496323/24496333;
Mobile: 09370579333

Lucknow

House No 731, Shekhupura Colony, Near B.D. Convent School, Aliganj,
Lucknow - 226 022. Mobile: 09307501549

Ahmedabad

114, "SHAIL", 1st Floor, Opp. Madhu Sudan House, C.G. Road, Navrang Pura,
Ahmedabad - 380 009. Phone: 079-26560126; Mobile: 09377088847

Ernakulam

39/176 (New No: 60/251) 1st Floor, Karikkamuri Road, Ernakulam,
Kochi - 682011, Phone: 0484-2378012, 2378016; Mobile: 09344199799

Bhubaneswar

Plot No. 214/1342/1589, Budheswari Colony, Behind Durga Mandap,
Laxmisagar, Bhubaneswar-751 006. Phone: 0674-2575129, Mobile: 09338746007

Kolkata

108/4, Beliaghata Main Road, Near ID Hospital, Opp. SBI Bank,
Kolkata - 700 010, Phone: 033-32449649, Mobile: 09883055590, 07439040301

DTP by

HPH, Nagpur (Prasad)

Printed at

Geetanjali Press Pvt. Ltd., Nagpur, on behalf of HPH.

Text Book of
Physical Chemistry
B.Sc. Semester - III
Paper - II

Prof. Rajiv B. Dange

Head Dept. of Chemistry
Bhagwantrao Arts and Science College
Parolli, Dist. Gadchiroli

Dr. Niren E. Kathale

Dept. of Chemistry
Sundar Patel College
Chandrapur

Prof. Mahendra D. Akkalwar

Head Dept. of Chemistry
Chandannagar College of Arts and Science
Chandannagar, Dist. Chandrapur

Prof. Narayan C. Das

Dept. of Chemistry
Dr. Ambedkar College Arts, Commerce
and Science, Chandrapur

1st Revised Edition · Aug. - 2018

© ALL RIGHT RESERVED

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or by any information storage or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

ISBN- 978- 93-82683-34-6

Rs.- 130/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajrang Nagar, ~~Maharashtra~~ Road, Nagpur- 440 027

Mob. : 9890447994 7304902027

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

Text Book of

Inorganic Chemistry

B.Sc. Semester - III

Paper - I

Prof. Mahendra D. Akkalwar
Head Dept. of Chemistry
Chintamani College of Arts and Science
Condurg, Dist. Chandrapur

Dr. Niren E. Kathale
Department of Chemistry
Sardar Patel College
Chandrapur

Prof. Rajiv B. Dange
Head Dept. of Chemistry
Gondwana Arts and Science College
Parali, Dist. Gadchiroli

Prof. Narayan C. Das
Dept. of Chemistry
Dr. Sambhedkar College Arts, Commerce
and Science Chandrapur

1st Revised Edition : Aug. - 2018

© All Rights Reserved

ISBN- 978- 93-82683-36-0

Rs.- 100/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajrang Nagar, Manewada Road, Nagpur- 440 027

Mob. 9890447994, 7304902027

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

RED 2018-19

As per New Semester Pattern Syllabus

Gondwana University, Gadchiroli

C.B.C.S.
Pattern

INORGANIC CHEMISTRY

B.Sc.-II Sem - IV

(Paper - I)

Prof. Mahendra D. Akkalwar

Head, Dept. of Chemistry
Chintamani College of Arts and Science,
Gondpipri Dist. Chandrapur

Dr. Niren E. Kathale

Dept. of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur

Prof. Rajiv B. Dange

Head, Dept. of Chemistry
Bhagwantrao Art and Science College,
Etapalli, Dist. Gadchiroli

Prof. Narayan C. Das

Dr. Ambedkar College of Arts,
Commerce and Science,
Chandrapur

First Edition : January 2019

© All Right Reserved

No part of this book shall be reproduced stored in retrieval system or translated in any form or by any means electronic mechanical photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers

ISBN No. : 978-93-82683-58-2

Rs. : 100 /-

M/S. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajarang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440027

Mob. : 9890447994, 7304902027

E-mail : rajniprakashan@gmail.com

RBP 2018-19

As Per U.G.C. Semester Pattern Syllabus of
Gondwana University, Gadchiroli.

Organic Chemistry

Semester - IV (Paper - II)

Prof. Rajiv B. Dange
Head, Dept. of Chemistry,
Bhagwanrao Arts and
Science College, Etapalli,
Dist. Gadchiroli.

Prof. Mahendra D. Akkalwar
Head, Dept. of Chemistry,
Chintamani College of Arts and
Science, Gondpipri,
Dist. Chandrapur.

Prof. Narayan C. Das
Dr. Ambedkar College of Arts,
Commerce and Science,
Chandrapur.

Dr. Niren E. Kathale
Department of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur.

1st Edition : Jan - 2019

RBD

2018-19

© ALL RIGHT RESERVED

No part of this shall be reproduced, reprinted or translated for any purpose
whatsoever without prior permission of the publisher in writing

ISBN- 978- 93-82683-59-9

Rs. 100/-

M/s. RAJINI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajrang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440 027

Mob. : 9890447994, 7304902027

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

According to the new syllabus -
Gondwana University, Gadchiroli.

3793

A H A N D B O O K
O F

CHEMISTRY PRACTICAL

B.Sc. - I

SEMESTER - I & II

Prof. Narayan C. Das
Dr. Ambedkar College of Arts,
Commerce and Science,
Chandrapur

Prof. V. A. Giralkar & Khanke
Department of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur

Prof. M. D. Akkalwar
Head Dept of Chemistry
Chintamani College of Arts and
Science, Gondpinn, Dist. handrapur

Prof. Rajiv B. Dange
Head Dept of Chemistry
Bhagwanrao Arts and Science,
College Etapalli, Dist. Gadchiroli

Dr. Niren Kathale
Department of Chemistry
Sardar Patel College Chandrapur

Revised Edition :- December 2018

PREFACE

We are very pleased to bring out this Practical for the students and teachers related to B.Sc., affiliated to Gondwana University. This book is published by the authors for the practical.

© ALL RIGHT RESERVED
No Part of this book shall be reproduced, reprinted or translated for any purpose whatsoever without prior permission of the publisher in writing

This Handbook is written in simple language. This book will generate interest about the practical in the laboratory. This book will help the student in practical examination.

We have taken utmost care to avoid any appreciate any positive suggestions from the students for improving the quality of the handbook during the practical.

We are thankful to all concerned for their inspiration. Our thanks are also due to our family members for their sincere thanks to M/s. Rajni Prakashan for their interest in publishing the book.

ISBN No. : 978-93-82683-53-7

Rs. 100/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

69, Bajrang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440 027

Mob. 9890447994, 7068792113

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

ISSN : 2278-31-80

सामान्यजन

संदेश

EXPRESS

विशेषांक

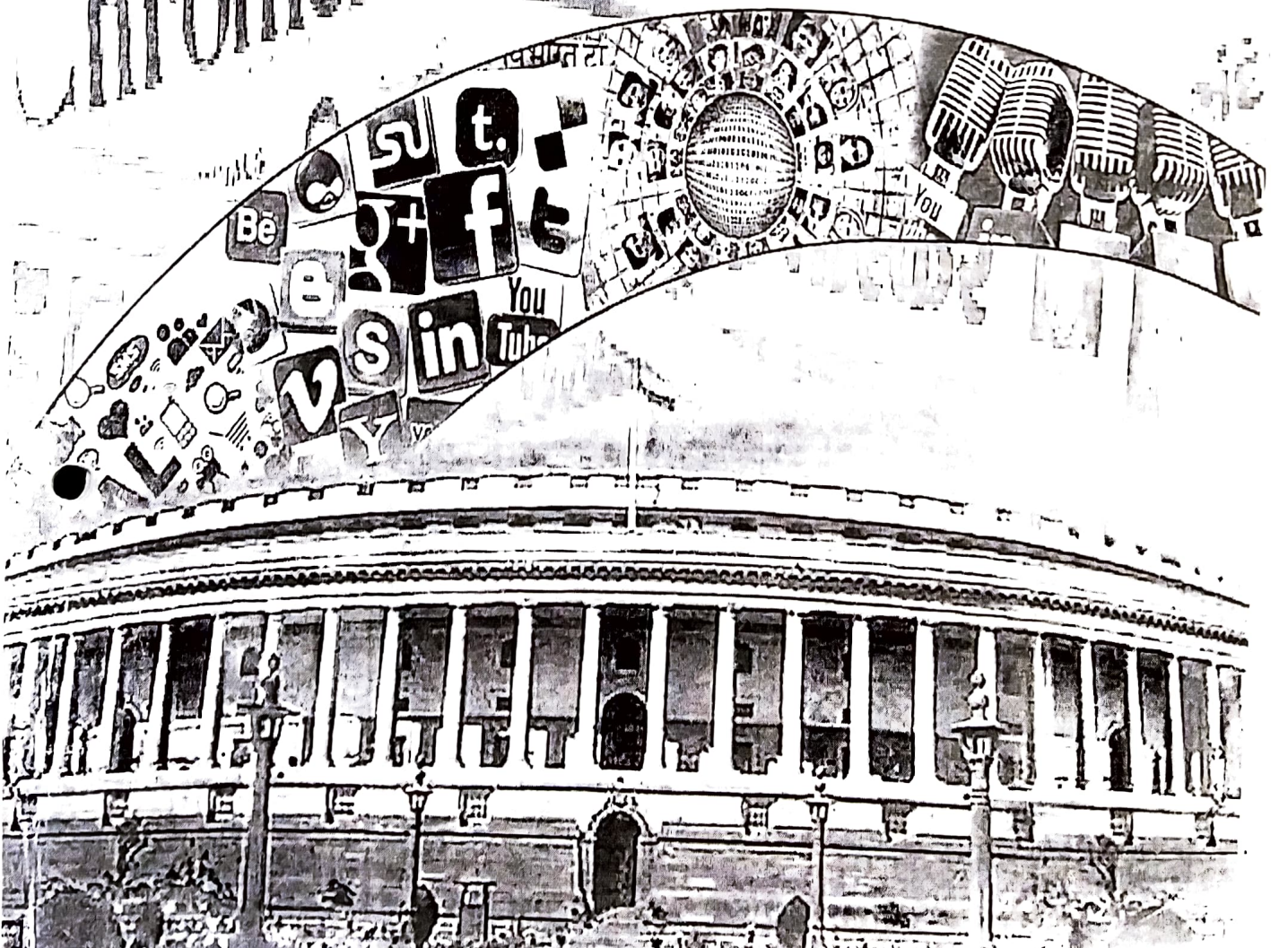
५ जाने, २०१९

भारतीय लोकशाही

आणि

प्रसारमाध्यमे

THE TIMES OF INDIA

लॉरिया अध्ययन केंद्र, जागपुर का प्रकाशन

[Signature]
College

३४. भारतीय सार्वत्रिक निवडणूकात प्रसारमाध्यमांची भूमिका.....	११९
डॉ. दिनकर चौधरी	
३५. जागतिकीकरणाचे भारतीय प्रसार माध्यमांवरील परिणाम.....	१२३
डॉ. आस्तीक मुंगमोडे	
३६. प्रसार माध्यमे आणि निवडणूका.....	१२७
पौर्णिमा गणविर	
३७. भारतीय राजकारणावर प्रसार माध्यमांचा प्रभाव.....	१३२
डॉ. प्रमोद आचेगावे	
✓ ३८. भारतीय निवडणूक आणि प्रसारमाध्यम.....	१३४
प्रा. विश्वनाथ देकर	
३९. भारतीय निवडणूकांत प्रसारमाध्यमांची भूमिका.....	१३९
डॉ. सुपदा इंगळे	
४०. समाज माध्यमे, राजकीय पक्ष आणि मतदार.....	१४२
राहुल बावगे	
४१. भारतीय राजकारण आणि प्रसारमाध्यमे.....	१४५
डॉ. कल्पना टेकाडे	
प्रा. विनोद खेडकर	
४२. भारतीय राजकारणात सोशल मिडियाची भूमिका.....	१४९
डॉ. अमर बोंदरे	
४३. निवडणूका व प्रसार माध्यमे.....	१५५
डॉ. संपदा कुल्लरवार	
४४. प्रसार माध्यमांची समाजाविषयीची भूमिका.....	१५८
डॉ. कुंदा ठेपाले	
४५. लोकशाहीत्मक व्यवस्थेत प्रसार माध्यमांची विभिन्न भूमिका आणि आव्हाने.....	१६४
प्रा. राजु लिपटे	
४६. कृषी विस्तारात बदलत्या सामाजिक माध्यमाचा वापर.....	१६७
प्रा. राजेंद्र मालेकर	
४७. भारतीय राष्ट्रीय आंदोलनात देशी वृत्तपत्रांचे योगदान.....	१७२
डॉ. अनिल शिंदे	
डॉ. प्रमोद घ्यार	
४७. सामाजिक मुल्यांचा न्हास आणि सामाजिक माध्यमे.....	१७७
डॉ. राजेंद्र बारसागडे	
४८. अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य व सोशल मिडिया.....	१८१
डॉ. विनोद गायकवाड	

2019-20

As per the New Semester-wise Syllabus of Gondwana University

BOTANY

B.Sc. Semester IV (CBCS)

Paper – I   Cell Biology, Genetics and Biotechnology
Paper – II   Plant Ecology

Dr. Aparna S. Margonwar
Dr. Sharadkumar Patil
Mr. Vijay S. Khonde
Miss Nilima Rangari

Himalaya Publishing House

ISO 9001:2015 CERTIFIED

© Authors

No part of this book shall be reproduced, reprinted or translated for any purpose whatsoever without prior permission of the Publisher in writing.

First Edition : 2019

Published by : Mrs. Meena Pandey
for Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.,
"Ramdoot", Dr. Bhalerao Marg, Girgaon, Mumbai - 400 004.
Phones: 23860170, 23863863, Fax: 022-23877178.
Email: himpub@vsnl.com * Website: www.himpub.com

Branch Offices:

New Delhi : "Pooja Apartments", 4-B, Murari Lal Street, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi-110 002. Phones: 23270392, 23278631, Fax: 011-23256286.

Nagpur : Kundanlal Chandak Industrial Estate, Ghat Road, Nagpur - 440 018.
Phones: 2738731, 3296733 Telefax: 0712-2721216.

Bengaluru : Plot No. 91-33, 2nd Main Road Seshadripuram, Behind Nataraja Theatre,
Bengaluru - 560 020. Phones: 08041138821, 9379847017, 9379847005.

Hyderabad : No. 3-4-184, Lingampally, Besides Raghavendra Swamy Matham, Kachiguda,
Hyderabad - 500 027. Phones: 040-27560041, 27550139, Mobile: 09370579333

Chennai : New-20, Old-59, Thirumalai Pillai Road, T. Nagar, Chennai - 600 017 .
Mobile: 09380460419.

Pune : First Floor, "Laksha" Apartment, No. 527, Mehunpura, Shaniwarpeth,
(Near Prabhat Theatre), Pune - 411 030. Phones: 020-24496323, 24496333.

Lucknow : House No. 731, Shekhupura Colony, Near B.D. Convent School, Vikas Nagar,
Aliganj, Lucknow - 226022. Mob: 09307501549.

Ahmedabad : 114, "SHAIL", 1st Floor, Opp. Madhu Sudan House, C.G. Road, Navrang Pura,
Ahmedabad - 380 009. Phone: 079-26560126, Mobile: 0937708847.

Ernakulam : 39/176 (New No: 60/251) 1ST Floor, Karikkamuri Road, Ernakulam,
Kochi - 682011, Kerala. Tel : 0484-2378012, 2378016. Mobile: 09344199799.

Bhubaneswar : Plot No. 214/1342/1589, Budheswari Colony, Behind Durga Mandap, Laxmisagar,
Bhubaneswar - 751 006. Phone: 0674-2575129, Mobile: 09338746007.

Kolkata : 108/4, Beliaghata Main Road, Near ID Hospital, Opp. SBI Bank,
Kolkata - 700 010. Phone: 033-32449649.

Printed at : Geetanjali Press Pvt. Ltd., Nagpur on behalf of H.P.H.

2019-20
As per the New Semester-wise Syllabus of Gondwana University

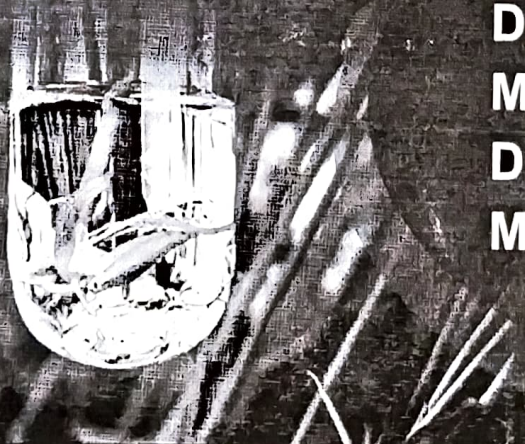
BOTANY

B.Sc. Semester V (CBCS)

Discipline Specific Elective-I (DSE-I)

Paper - I Genetics and Plant Breeding - I

Paper - II Genetics and Plant Breeding - II

Dr. Aparna S. Margonwar

Dr. Sharadkumar P. Patil

Ms. Nilima U. Rangari

Dr. Sivaprasad Hari

Mr. D. N. Wataphere

Himalaya Publishing House

ISO 9001:2015 CERTIFIED

© Author

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording and/or otherwise, without the prior written permission of the publishers.

First Edition

2019

- Published by** : Mrs. Meena Pandey for Himalaya Publishing House Pvt. Ltd.,
"Ramdoot", Dr. Bhalerao Marg, Girgaon, Mumbai - 400 004.
Phone: 022-23860170/23863863, Fax: 022-23877178
E-mail: himpub@vsnl.com; Website: www.himpub.com
- Branch Offices** :
- New Delhi** : "Pooja Apartments", 4-B, Murari Lal Street, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi - 110 002. Phone: 011-23270392, 23278631; Fax: 011-23256286
- Nagpur** : Kundanlal Chandak Industrial Estate, Ghat Road, Nagpur - 440 018.
Phone: 0712-2738731, 3296733; Telefax: 0712-2721215
- Bengaluru** : Plot No. 91-33, 2nd Main Road Seshdripuram, Behind Nataraja Theatre,
Bengaluru-560020. Phone: 08041138821; Mob.: 9379847017, 9379847005.
- Hyderabad** : No. 3-4-184, Lingampally, Besides Raghavendra Swamy Matham, Kachiguda,
Hyderabad - 500 027. Phone: 040-27560041, 27550139; Mobile: 09390905282
- Chennai** : New No. 48/2, Old No. 28/2, Ground Floor, Sarangapani Street, T. Nagar,
Chennai-600 012. Mobile: 09380460419
- Pune** : First Floor, "Laksha" Apartment, No. 527, Mehunpura, Shaniwarpeth
(Near Prabhat Theatre), Pune - 411 030. Phone: 020-24496323/24496333;
Mobile: 09370579333
- Lucknow** : House No 731, Shekhupura Colony, Near B.D. Convent School, Aliganj,
Lucknow - 226 022. Mobile: 09307501549
- Ahmedabad** : 114, "SHAIL", 1st Floor, Opp. Madhu Sudan House, C.G. Road, Navrang Pura,
Ahmedabad - 380 009. Phone: 079-26560126; Mobile: 09377088847
- Bhubaneswar** : 39/176 (New No: 60/251) 1st Floor, Karikkamuri Road, Bhubaneswar,
Kochi - 682011, Phone: 0484-2378012, 2378016; Mobile: 09344199799
- Cuttack** : New LIC colony, Behind Kamala Mandap, Badamwadi, Cuttack - 753 012, Odisha;
Mobile: 09338746007
- Kolkata** : 108/4, Beliaghata Main Road, Near ID Hospital, Opp. SBI Bank,
Kolkata - 700 010, Phone: 033-32449649, Mobile: 09883055590, 07439040301
- DTP by** : HPH, Nagpur (Prasad)
- Printed at** : Geetanjali Press Pvt. Ltd., Nagpur, on behalf of HPH.

B.Sc. Part III
(Semester VI) Paper - I

On When I Quit

Wien, Österreich 4. (November)
 verehrten Lesern
 Nach dem 1. November 1890
 habe ich die 1. Auflage des von mir
 herausgegebenen "Handbuchs der
 Buchdruckerei"
 veröffentlicht.

© 2000 Blackwell Science Ltd *Journal of Internal Medicine* 247: 385–392

● A.L.L. 雜誌編輯部 敬啟者此處有貴刊

The first of these is the fact that the majority of the population of the United States is of European descent. This is a fact which has been recognized by the majority of the people of the United States, and it is a fact which has been recognized by the majority of the people of the United States.

ISBN: 978-93-82683-82-7

Rs. 100/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

9325555862, 9890447994, 7066791111
E-mail: rajnirprakashan@gmail.com

RBD 2019-20

As Per U.G.C. Semester Pattern New Syllabus of Gondwana
University, Gadchiroli

(391)

Text Book of Chemistry

PHYSICAL CHEMISTRY

Paper-II

B.Sc. Semester-VI (CBCS)

Mr. N. C. Das

Dept. of Chemistry
Dr. Ambedkar College of
Arts, Commerce and Science,
Chandrapur.

Dr. N. E. Kathale

Dept. of Chemistry
Sardar Patel College
Chandrapur.

Mr. M. D. Akkalwar

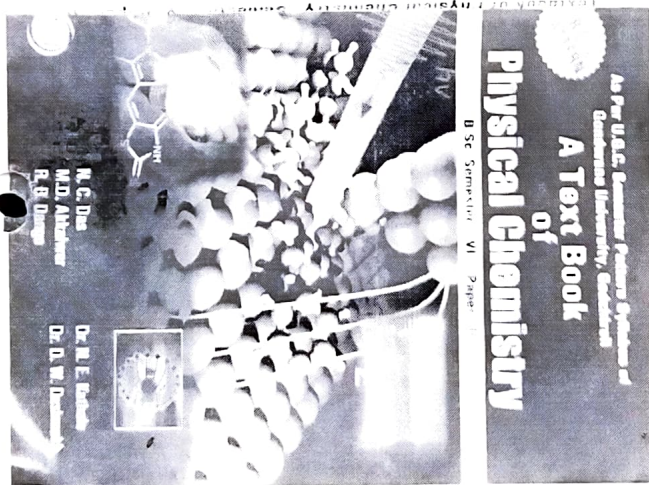
Head, Dept. of Chemistry
Chintamani College of
Arts & Science,
Dist. Chandrapur.

Dr. D. W. Deshmukh

Dept. of Chemistry
Guru Nanak College of Science,
Ballarpur.

Mr. R. B. Dange

Head, Dept. of Chemistry
Bhagwantrao Arts & Science College Etapalli
Dist. Gadchiroli.

Revised Edition : January 2020

© All Right Reserved

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers

ISBN No.: 978-93-82683-81-0

Rs.: 80/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajarang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440 027
Mob.: 9890447994, 7066792113, 9325595862
E-mail: rajniprakashan@gmail.com

RBD 2014-20

As per New Semester Pattern Syllabus

Gondwana University, Gadchiroli

ORGANIC CHEMISTRY

B.Sc. Sem - V (Paper - I)

Mr. Narayan C. Das

Assistant Professor
Dept. of Chemistry
Dr. Ambedkar College of Arts,
Commerce and Science,
Chandrapur.

Mr. Sunil R. Chikte

Assistant Professor
Dept. of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur.

Mr. Rajiv B. Dange

Assistant Professor
Dept. of Chemistry & Head
Bhagwantrao Arts and Science College
Etapalli, Dist. Gadchiroli.

Mr. Mahendra D. Akkalwar

Assistant Professor
Dept. of Chemistry & Head
Chintamani College of Arts and Science
Gondpipri, Dist. Chandrapur.

Dr. Niren E. Kathale

Associate Professor
Dept. of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur.

Revised Edition : July-2019

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers

ISBN No.: 978-93-82683-73-5

Rs.: 80/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajarang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440 027

Mob.: 9890447994, 7066792113, 9325595862

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

RBD 2019-20

AS PER CBCS PATTERN SYLLABUS OF GONDWANA UNIVERSITY,
GADCHIROLI

Text Book
Of

Physical Chemistry

B.Sc. Part - III
(Semester - V) Paper - II

Mr. Mahendra D. Akkalwar
Assistant Professor
Dept. of Chemistry & Head
Chintamani College of Arts and Science
Gondpipri, Dist. Chandrapur

Dr. Niren E. Kathale
Associate Professor
Dept. of Chemistry
Sardar Patel College
Chandrapur

Mr. Rajiv B. Dange
Assistant Professor
Dept. of Chemistry & Head
Bhagwantrao Arts and Science College,
Etapalli, Dist. Gadchiroli

Mr. Sunil R. Chikte
Assistant Professor
Dept. of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur

Mr. Narayan C. Das
Assistant Professor
Dept. of Chemistry
Dr. Ambedkar College Arts, Commerce and Science
Chandrapur

2nd Edition July 2019

© ALL RIGHT RESERVED

No part of this shall be reproduced, reprinted or translated for any purpose
whatsoever without prior permission of the publisher in writing

ISBN: 978-93-82683-68-1

Rs. 90/-

M/s. RAJNI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajrang Nagar, Manewada Road, Nagpur- 440 027

Mob : 9890447994, 7066792113, 9325595862

E-mail: rajniprakashan@gmail.com

WBD 2019-20

According to the new syllabus of
Gondwana University, Gadchiroli.

A HAND BOOK
OF

PRACTICAL CHEMISTRY

B.Sc. - II
SEMESTER - III & IV

Prof. Narayan C. Das
Dr. Ambedkar College of Arts,
Commerce and Science,
Chandrapur.

Prof. V. A. Giratkar/ Khanke
Department of Chemistry
Sardar Patel College,
Chandrapur

Prof. M. D. Akkaiwar
Head Dept. of Chemistry Chintamani College
of Arts and Science, Gondpipri,
Dist. Chandrapur

Prof. Rajiv B. Dange
Head Dept. of Chemistry
Bhagwantrao Arts and Science,
College Etapalli, Dist. Gadchiroli

Dr. Niren Kathale
Department of Chemistry
Sardar Patel College, Chandrapur

Revised Edition : October 2019

© All Right Reserved

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers

ISBN No. : 978-93-82683-78-0

Rs. : 100/-

M/s. RAJANI PRAKASHAN

Plot No. 69, Bajarang Nagar, Manewada Road, Nagpur-440027

Mob. : 9890447994, 7066792113, 9325595862

E-mail : rajniprakashan@gmail.com

ISBN : 978-93-88732-09-3

**अण्णा भाऊ साठे : समताधिष्ठित समाज
व्यवस्थेचे तत्त्वज्ञ**

संपादक
विठ्ठल गुडे
नवनाथ पवळे
दयाराम मस्के

“अण्णाभाऊ साठे : दलित साहित्य आणि आंबेडकरी चळवळ”

तुळशिराम शंकर कांबळे

संशोधक, एम.ए.मराठी, अर्थ, बि.एड, बी.पी.एड

मु. मोदुमतुरा पो. इंदाराम ता. अहेरी जि. गडचिरोली.

प्रा. सुधीर टि. भगत,

मार्गदर्शक, एम.ए.मराठी, पि.एच.डी, (मराठी विभाग प्रमुख)

भगवंतराव कला/विज्ञान महाविद्यालय एटापल्ली

अण्णा भाऊ साठे एक दलित साहित्यिक असून दलित साहित्य प्रवाह हा परिवर्तनाच्या चळवळीतून उदयास आलेला आहे. जीवनाची बांधिलकी मानणारे दलित साहित्य हे जीवनातले वास्तव प्रश्नांना घेऊन समोरा जात आहे. दलितांच्या आयुष्यातील विविध वचना, वेदना, दुःख, दैन्य, दास्य, आणि जीवनानुभव हेच साहित्याच्या केंद्रस्थानी आहे. आज बाबासाहेबांच्या अनुयायांनी “दलित” हा शब्द नाकारून प्रस्तुत साहित्याला आंबेडकरी साहित्य आणि दलित चळवळीला आंबेडकरी चळवळ असे नामाभिधान दिले आहे. हा शब्द प्रयोग निःसंशय यथार्थ आहे, अपूर्व असा आहे.

वास्तविक पाहता विश्वात कुठेही अस्तित्वात नसलेली विषमता व मानवतेला कलंकीत करणारी धर्मव्यवस्था व वर्णव्यवस्था फक्त याच देशात आहे. जात, धर्म, पंथ व वंशाच्या नावाखाली असमानता, अमानवता, अस्पृश्यता प्रस्तापित करून हजारो वर्षे या देशातील दलीत, शोषित, वंचीत, आदिवासी, परीघावरील अन्य उपेक्षित समाजाचा शोषण चालविला, त्यांच्यावर अन्याय, अत्याचार केले, पिडवणुक केली, त्यांचा अनन्वित छड केला. या व्यवस्थेच्या विरुद्ध अण्णाभाऊची लेखनी बंड पुकारते. साहित्याचा माध्यमातून आंबेडकरी विचारधारेवर आधारीत समताधिष्ठीत नव समाजरचनेचे स्वप्न प्रत्येकाच्या मना-मनात पेरणा-या अण्णा भाऊचा जन्म दिनांक १ ऑगस्ट १९२० मध्येवाटेगाव येथील दलित समाजात झाला. हा समाज आपलं जीवन गाव कुसाबाहेर व्यथित करीत होता. सत्ता, संपत्ती व शिक्षणापासून वंचीत होता.

शिक्षणाशिवाय मनुष्य गुलाम बनतो. दुःख, दैन्य, दास्यातून संपूर्ण मनुष्यत्व येण्यासाठी शिक्षणाची नितांत गरज आहे. याची जाणीव अण्णा भाऊंच्या वडिलांना होती. म्हणून आपला मुलगा शिक्षण घेतला पाहीजे, प्रस्थापित व्यवस्थेशी बंड करण्यासाठी म्हणून अण्णा भाऊंना शाळेत घातले. परंतु वर्ण व्यवस्था त्यांच्याशिक्षणाच्या आड आली.

“गुरूवीना मार्ग नाही” यासुभाषीतेला कालबाहय ठरवत स्वकर्तृत्वाच्या बळावर एकलव्यानी धनुर्विद्या शिकलेली असतांना अंगूठा मागून त्यांची विद्या हिस्कावारे द्रोणाचार्य, शुद्रांना विद्यार्जनाचा अधिकार नसल्याच्या सबबीखाली शंबुकाचे मुंडके उडविणारे प्रभू श्रीराम,

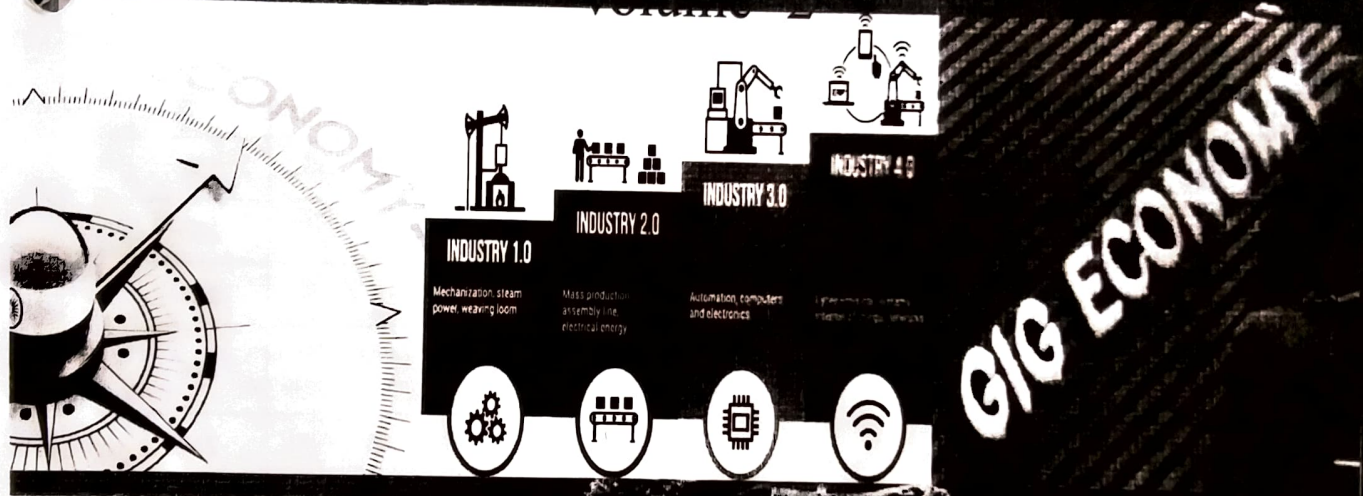

Impact Factor - 6.26

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary Research Journal

December -2019

Guest Editor

Dr. Subodh kumar Singh
(Principal)

Prof. Ravindra B. Shende
HOD, Dept of Economics
Lokmanya Mahavidyalaya,
Warora, Dist-Chandrapur (MS)

Chief Editor

Mr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- Universal Impact Factor (UIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे अर्थशास्त्रीयदृष्टिकोण

प्रा. निलेश अरूण दूर्गे

अर्थशास्त्र विभाग भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय एटापल्ली, जि.गडचिरोली

भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांना आपण घटनातज्ञ, कायदायाचे गाढे अभ्यासक, संसदपटू राजकारणी अशा विविध रूपात ओळखतो. पण एक अर्थतज्ञ म्हणून त्यांची ओळख फार दूर्मिळ अशी आहे. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या समृद्ध आणि विविधांगी व्यक्तिमत्त्वाचा एक पैलू म्हणजे ते जागतिक किर्तीचे व्यासंगी अर्थतज्ञ होते. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्वतःला मानवमूक्तीच्या लढ्यात झोकून दिल्यामुळे त्यांचे सामाजिक, राजकीय, आणि धार्मिक विचार जितके समाजाला समजते त्या प्रमाणे आर्थिक विचार समजले नाहीत. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचा त्या त्या कालावधीत विचार होऊन त्या आधारावर आर्थिक नियोजनाची अंमलबजावणी झाली असती तर आज भारताचा वेगळा नकाशा जगाला पहायला मिळाला असता.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार

१) आर्थिक नियोजन

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मते, आर्थिक विकासात उद्दीष्ट साध्य करण्यासाठी देशाने एक उचित आर्थिक नियोजनाची पध्दत स्विकारणे आवश्यक होते. जवळपास १९० वर्षांच्या ब्रिटीश राजवटीतील पिळवणूकीनंतर आणि व्दितीय महायुद्धातील भयंकर संहारानंतर स्वतंत्र झालेल्या भारताने स्वातंत्र्य लढ्यात अग्रेसर राहिलेल्या भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस पक्षाच्या आणि प्रथम पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरूंच्या प्रेरणादायी नेतृत्वात आर्थिक नियोजनाशी आपली प्रगत व्हायला पाहिजे होती, पण ती आर्थिक नियोजन नसल्याने झालेली नाही. पण डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर स्वतंत्र भारताचे पहिले मजुरमंत्री या नात्याने त्यांनी स्वतःच्या देशाच्या विकासाकरिता आर्थिक नियोजनाची काही वैशिष्ट्ये ठळकपणे मांडली, त्यामध्ये भारतातील वाढत्या लोकसंख्येच्या गरजा भागवण्यासाठी अन्नधान्यचे उत्पादन वाढव करणे, राष्ट्रीय उत्पादनात भर घालणे, भविष्यातील आर्थिक विकासाचा पाया असणाऱ्या औद्योगीकरणाचा वेग वाढवणे, श्रमिक आणि सुशिक्षित तरुणांसाठी अनेकांअनेक रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देणे, तंत्रज्ञानाचा वापर करून अधिकाधिक रोजगार निर्माण करणे, ग्रामीण भागातील लघू व कुटीर उद्योगांना विशेष सवलती देवून आर्थिक सत्ता व संपत्तीचे विकेंद्रीकरण करणे, आणि शहरी व ग्रामिण भागातील आर्थिक असमानता दूर करून सामाजिकदुष्ट्या मागासलेल्या दलित, आदिवासी, ओ.बी.सी., अल्पसंख्याक व महिला वर्गाचे सर्वांगीण विकासाकरिता संधी उपलब्ध करून देणे आणि स्वावलंबन व गरीबी दूर करणे इत्यादीचा समावेश आर्थिक नियोजनात सुचविले.

२) औद्योगिक पायाभरणी

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर बॉम्बे लेजिस्लेटिव्ह असेम्ब्लीचे सदस्य असताना (१९२६) ग्रामीण भागातील गरिबांच्या समस्यांविषयीचे त्यांचे समग्र आकलन त्यांनी उभारलेल्या जनआंदोलनांमध्ये प्रतिबिंबित होते. शेतीमधील खोती पध्दतीविरूद्ध त्यांनी केलेल्या यशस्वी आंदोलनामुळे अनेक ग्रामीण गरीबांची आर्थिक शोषणातून मुक्तता झाली. महार पतन या नावाखाली सुरू असलेल्या शुद्ध गुलामगिरीविरूद्ध त्यांनी आवाज उठविल्यानंतर ग्रामीण भागातील गरिबांचा मोठा वर्ग शोषणमुक्त झाला. सावकारांच्या मनमानीला चाप लावण्यासाठी त्यांनी असेम्ब्लीमध्ये विधेयक आणले. औद्योगिक कामगारांच्या क्षेत्रात डॉ.आंबेडकरांनी १९३६मध्ये स्वतंत्र मजूर पक्षाची स्थापना केली. त्याकाळी कामगारांचा आवाज बुलंद करणाऱ्या अन्य संघटना होत्याच, मात्र त्यांना अस्पृश्य कामगारांच्या मानवाधिकारांशी काहीही देणे घेणे नव्हते. नव्या राजकीय पक्षाने ही उणीव भरून काढली. त्याचप्रमाणे व्हॉइसरॉयज एक्झिक्युटिव्ह कौन्सिलचे कामगार सदस्य या नात्याने १९४२ ते १९४६ या काळात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी कामगारविषयक धोरणात आमूलग्न सुधारणा घडवून आणल्या. त्यात सेवायोजन कार्यालयाची स्थापना ही महत्वपूर्ण घटना होती आणि स्वतंत्र भारतातील औद्योगिक संबंधांची तीच पायाभरणी ठरली. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी पाटबंधारे, ऊर्जा आणि इतर सार्वजनिक बांधकामे ही खातीही सांभाळली. देशाचे पाटबंधारे धोरण निश्चित करण्यात त्यांनी महत्वाची भूमिका बजावली, त्यांमध्ये दामोदर व्हॅली प्रकल्पाचा यात प्राधान्याने समावेश करावा लागेल.

३) कुषी विचार

डॉ. आंबेडकरांनी शेतीतील उत्पादन वाढवण्यासाठी यंत्रप्रधान शेती, विस्तृत शेती, सहकारी व सामूदायिक शेतीचा पुरस्कार केला. त्यांच्यामते जमिन मालकाकडून जेणेकरून वहिवाटीचे हक्क काढून घेवून त्या बदल्यात त्यांना नुकसान भरपाई द्यावी. जमिनीचे एकत्रिकरण करून योग्य उत्पन्न जमिनी तयार करून. सामूहीक शेती विकसीत करावीत. जात, धर्म

ADVANCES IN ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY

- Dr. Rohit Shankar P.
- Mr. Rahul K. Dhaba
- Mr. Vaibhav Ugare

I^{deal}
International E-Publication
Pvt. Ltd.

2020-21

Ideal International E-Publication

Pvt. Ltd.

427, Palhar Nagar, RAPTC, VIP-Road, Indore-452005 (MP) INDIA

Phone: +91-731-2616100, Mobile: +91-80570-83382

E-mail: contact@isca.co.in, Website: www.isca.co.in

Title:	ADVANCES IN ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY
Author(s):	Dr. Rohit Shankar Mane, Mr. Rahul K. Dhabale, Mr. Vaibhav Ugare
Edition:	First
Volume:	I

© Copyright Reserved

2020

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored, in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, reordering or otherwise, without the prior permission of the publisher.

ISBN: 978-93-89817-28-7

Book TR 2 - 0 - 21

वसंत आबाजी डहाके यांचे साहित्य

प्रा. डॉ. सुधीर तोलबाजी भगत

Nagpur | Pune | Delhi

OM SAI
PUBLISHERS &
DISTRIBUTORS

➤ वसंत आबाजी डहाके यांचे साहित्य

➤ © सर्व हक्क प्रकाशकाधिन

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the publishers.

➤ ISBN : 978-93-91201-57-9

➤ प्रथम आवृत्ती : २०२१

➤ प्रकाशक व मुद्रक :

श्री. गणेश राऊत

ओम साई पब्लिशर्स आणि डिस्ट्रीब्युटर्स

२९, इंदिरानगर, टी.बी. वार्डच्या मागे, नागपुर.

मो.नं. : ९३२५६५६६०२, ई-मेल: ospdnagpur@yahoo.com

➤ प्रिन्टींग आणि डिस्ट्रीब्युशन :

साई ज्योती पब्लिकेशन

मो.नं. : ९७६४६७३५०३

ई-मेल : sjp10ng@gmail.com, वेब साईट : www.saijyoti.in

➤ सेल्स ऑफिस :

बुक्स एन बुक्स

६५, शॉप नं. २, राधिका पॅलेस,

हनुमान नगर रोड, मेडिकल चौक, नागपुर.

मो.नं. : ९९२३५९३५०३

➤ शाखा :

पुणे : २०३, परिस स्पर्श हाईट,

अंबामाता मंदीर रोड, अंबाई दरा, धायरी, पुणे.

मो.नं. : ९४२०३१८८८४

न्यु दिल्ली : २१३, वर्धन हाऊस, ७/२८

अंसारी रोड, दरियागंज, न्यु दिल्ली.

मो.नं. : ८८८८८२८२०६, ९३२५६५६६०२

➤ अक्षर रचना :

श्री गणेश ग्राफिक्स, नागपुर.

ले

मराठी साहित्या
साहित्यविश्वाला समृद्ध
अस्तित्ववादी साहित्याने
तत्त्वज्ञान आहे पाश्चात
मार्सेल, हायडेगर, कामू
प्रभावातून अस्तित्ववादी :
या साहित्याच्या मूळाशी
साहित्य म्हटल्या जाते
घेतला जातो माणसाला
नशी इतर वस्तू, प्राण्या
ठरतो "मानवी अस्तित्व
विचाराचा गाभा आहे ३
अत्यंत महत्त्व आहे ४
पडलेला आहे ही एक
मराठी साहित्यावर विशेष

१९६० नंतर मरा
तत्त्वज्ञानाचा बराच प्रभा
विचारांनी झपाटल्या गे
आबाजी डहाके हे एक
आहेत त्यांना अस्तित्व
'योगभ्रष्ट', 'शुभवर्तमान'
'अधोलोक', 'प्रतिबद्ध'
ललित गद्य, 'कविता
'उपयोजित समीक्षा',
आणि संस्कृती' इ. सम
'निवडक सदानंद रेगे',
वाङ्मय कोश-खंड १,
'कविता' विसाव्या ३

2020-21

As per the New Semester-wise Syllabus of Gondwana University

BOTANY

B.Sc. Semester VI (CBCS)

Discipline Specific Elective-I (DSE-I)

Paper – I : Mycology and Plant Pathology – I

Paper – II : Mycology and Plant Pathology – II

Mr. Tumeshwarprasad D. Bisen

Dr. Aparna S. Margonwar

Dr. Sharadkumar P. Patil

Dr. Vikas M. Mohture

Himalaya Publishing House

ISO 9001:2015 CERTIFIED

As per the New Semester-wise Syllabus of Gannavara University

BOTANY

4113

B.Sc. Semester VI (CBCS)

Discipline Specific Elective-II (DSE-I)

Paper – I : Mycology and Plant Pathology – I

Paper – II : Mycology and Plant Pathology – II

Mr. Tumeshwarprasad D. Bisen

Associate Professor
Department of Botany
Sarvodaya Mahavidyalaya
Sindewai, Dist.- Chandrapur.
Tumeshwarprasadbisen62@gmail.com

Dr. Aparna S. Margonwar

Assistant Professor & Head
Department of Botany
Shri Sadguru Saibaba Science College,
Ashti, Dist. Gadchiroli
Email – draparnamargonwar@gmail.com

Dr. Sharadkumar P. Patil

Assistant Professor & Head
Department of Botany
Bhagwanrao Arts and Commerce College
Etapalli, Dist. Gadchiroli
Email – patilsharadkumar@gmail.com

Dr. Vikas M. Mohture

Assitant Professor
Department of Botany
Rashtrapita Mahatma Gandhi Arts & Science College,
Nagbhid, Dist.- Chandrapur.
Email - vikasmohture@gmail.com

Edited By

Dr. Anil N. Korpenwar

M.Sc., M. Phil., Ph. D.
Working Chairman BOS, Botany, G. U. Gadchiroli
Principal and Head
Department of Botany

Rashtrapita Mahatma Gandhi Arts and Science College, Nagbhid, Dist. Chandrapur.
Korpenwar@gmail.com

Himalaya Publishing House

ISO 9001:2015 CERTIFIED

भारतीय विचारवंत

 अजिंक्य प्रकाशन
WhatsApp: 9807441577
Website : www.ajinkyapublication.com

संपादक
डॉ. नीलम छंगाणी डॉ. नितीन चौधरी

संत तुकडोजी महाराज एक कृतिशील विचारवंत

प्रा.डॉ. सुधीर भगत

मराठी विभाग प्रमुख

भगवंतराव कला विज्ञान महाविद्यालय एटापल्ली जि. गडचिरोली

महाराष्ट्राला थोर विचारवंतांची व समाजसुधारकांची फार मोठी परंपरा लाभली आहे. म. ज्योतीराव फुले, न्या. महादेव गोविंद रानडे, लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख, विवेकवादी गोपाळ गणेश आगरकर, कर्मवीर भाउराव पाटील, धोंडो केशव कर्वे, छत्रपती शाहु महाराज, संत गाडगेबाबा व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या थोर विचारवंतांनी महाराष्ट्र आणि देश घडविला आहे. विचारवंत हे कोणत्याही देशाचे वैभव असते. तेच देशाला खऱ्या अर्थाने योग्य दिशा दाखवित मार्गदर्शन करित असते. याच विचारवंतांच्या परंपरेतील एक मोठे नाव म्हणजे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज. त्यांचे आधुनिक विचार प्रेरणादायी आहे. त्यामुळे आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत त्यांचे योगदान लक्षणीय आहे.

१९३६ साली तुकडोजी महाराजांनी गुरूकुंज मोझरी येथे श्री गुरूदेव संवा मंडळची स्थापना केली. आणि आपल्या समाजसेवेचे ध्येय निश्चित करून समाज कार्याला प्रारंभ केला. 'गुरूदेव' मासिक काढून विचारांची पेरणी केली. आपल्या विचारांचा प्रचार अतिशय प्रभावोपणे त्यांनी केला. एक उत्तुंग व्यक्तिमत्त्व, धिप्पाड, धष्टपुष्ट अंगकाठी असलेले शरीर, झंझावती भाषण, अमोघ शैली त्याला भजनाची जोड सोबतच कोणत्याही विचारवंताच्या जवळ विलक्षण सर्जनशीलता हवी ती तुकडोजी महाराजाजवळ होती. त्यामुळे लोकांच्या हृदयामध्ये त्यांनी स्थान निर्माण केले. साहित्याबाबत ते स्वतःहाच म्हणतात की, "मी साहित्य पुस्तकातून शिकलो नाही. अफाट जनसागरातून, हृदयाच्या गाभाऱ्यातून, आंतरिक उचंबळेतून मी साहित्या शिकलो. साहित्याची कल्पना मला जनसागरात मिळाली. साहित्य झब्बूशाहीसाठी, दीनदुबळ्यांच्या झोपड्या चिरडण्यासाठी नाही. जगाला जागविण्यासाठी, जगाच्या निरीक्षणासाठी, जगाच्या विशालतेत विलीन होण्याचे शिक्षण घेण्यासाठी आहे. साहित्याने भराभर उडया मारत व अंतःकरण उडत जायला नको. अशा तकलादु क्षगजीवी साहित्याचे भवित्यव्य विनाशाकडे वळणारे असते." साहित्य निर्मितीसाठी मनाची विशालता हवी. विश्वकल्पणाची भावना हवी संत ज्ञानेश्वरांची 'हे विश्वची माझे घर' असे म्हटले तर तुकडोजी महाराजांनी 'माणूस द्या हो माणूस द्या मज' अशी सर्जनशील विश्वभावना व्यक्त केली.

खरा भारत हा खेड्यापाड्यात आहे. ग्रामसुधारनेशियाय देशाची खरी प्रगती होउ शकत नाही. खेड्यातील लोकांचे जीवन सुखी समाधानी झाले तरच देश सुखी होईल. यासाठी तमाम लोकांनी त्यागाच्या व समाजसेवाच्या भावनेने एकत्र आले पाहिजे. या सामूहिक प्रयत्नाने खेडे स्वावलंबी, सुखी यातूनच सर्वांचे कल्याण होउ शकते. यातून समाजपरिवर्तनाची एक दिशा तुकडोजी महाराज यांनी ठरविली.

भारतीय विचारवंत / १०६

7/27/23, 3:38 PM

Buy Teaching English Language and Literature: Challenges and Solutions Book Online at Low Prices in India | Teaching English

Hello

Select your address

Books

Search Amazon.in

EN

Account & Lists

Orders

0

All Amazon miniTV Sell Best Sellers Today's Deals Mobiles New Releases

Books

Advanced Search

New Releases & Pre-orders

Best Sellers

Browse Genres

Children's & Young Adult

Textbooks

Exam Central

All Indian Languages

BAAAL

Join Prime now

*Redirects to primevideo.com

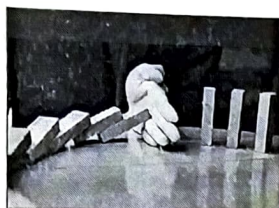
Shanti Publication Moral Stories Books - Hindi (Set of 20 Books)

★★★★☆ 548

₹485⁰⁰

Sponsored

Books > Language, Linguistics & Writing > Linguistics

Teaching English Language and Literature: Challenges and Solutions

A Critical Investigation on ELT

S N Shende
S M Warkad

LAMBERT

See this image

Teaching English Language and Literature: Challenges and Solutions

Paperback – Import, 15 October 2020

by S N Shende (Author), S M Warkad (Author)

See all formats and editions

Paperback

₹7,652.00

3 New from ₹7,652.00

EMI starts at ₹367. No Cost EMI available EMI options

Save Extra with 3 offers

No Cost EMI: Avail No Cost EMI on select cards for orders above ₹3000 | Details

Bank Offer: 5% Instant Discount up to INR 250 on HSBC Cashback Card Credit Card Transactions. Minimum purchase value INR 1000

See 1 more

Free Delivery

Pay on Delivery

10 days
Replacement

Amazon
Delivered

Secure
transaction

The main objective of this book is to review various dimensions of teaching English language and literature and to investigate the problems faced by ESL teachers and learners and to discuss possible solutions for the improvement of teaching-learning process. The book explores the topics like Integration of Technology for teaching, Paradigm Shifts in the

Read more

Print length

Language

Publication date

296 pages

English

15 October 2021

Buy new:

₹7,652.00

Inclusive of all taxes

FREE delivery **Monday, 31 July**

Order within 12 hrs 37 mins. Details

Select delivery location

In stock

Sold by Repro Books-On-Demand and Fulfilled by Amazon.

Quantity: 1

Add to Cart

Buy Now

Secure transaction

Add gift options

Add to Wish List

Sponsored

Have one to sell?

Sell on Amazon

Product details

Publisher : LAP Lambert Academic Publishing (15 October 2020)

Language : English

Paperback : 296 pages

ISBN-10 : 6202922273

ISBN-13 : 978-6202922272

Item Weight : 438 g

Dimensions : 15 x 1.7 x 22 cm

Country of Origin : India

Impact of Socio-Economic, Geographical Background on Teaching Learning Process with Special Reference to Madiya Community in Maharashtra

Dr. Balkrishna D. Kongre

Head of English Dept., Assistant Professor in English
Bhagwantarao Arts & Science College Etapalli, Dist. Gadchiroli, Maharashtra

Email: bkongre@gmail.com

Mob: 9421734662

Abstract :

In the competitive era the knowledge of English language is need of hour. To teach English language to the tribal students, belong to Madiya community i.e. Scheduled Tribes and speak Madiya language who have been dwelling in southern part of Gadchiroli district, is the most difficult challenge to the teachers. Of course, the socio-economic and geographical background is responsible for students' educational development and inactiveness in teaching-learning process and bad impact of this situation upon their personality is far reaching. Acquisition of English language is comparatively more difficult to the tribal students than other students as tribal students learn their native language since childhood till the critical age and lateralization in the mind of learners to learn the other language become harder after critical age according to the psychological research. Surrounding is the main factor that support to the learner to learn the English language. As compare to urban area, the use of English language in tribal area is less and English words, sentences are unfamiliar to the tribal students. What problems both teachers and students face, which reasons responsible for hampering teaching learning process and how the teacher and learner can overcome the obstacles are discussed in this paper. This paper attempts to describe the tribal situation and highlight some features of Madiya community. The information is based on data collection through survey, observation and teaching experience in tribal area

Keywords: *Teaching Learning Process, Madiya Community, Lateralization, Critical age, Acquisition, Hampering*

Introduction:

In modern age the knowledge of English is essential to everyone to employment and business purpose. Mastery over English language makes the students successful in the life. As this language has got status of international language and this language is made compulsory to all students taking

Dr. V.A. Dorekar

Session 2020-21 - Chapter

भारतीय लोकशाहीची वाटचाल

The Trajectory of Indian Democracy

- संपादक -

डॉ. हनुमंत कुरकुटे । डॉ. वसंत खरात । डॉ. ~~अश्विनी~~ देशमुख

Bhagwanprasad Arts College
Bapoli, Dist. Solapur

Scanned with CamScanner

प्रसारमाध्यमांची नैतिकता आणि लोकशाही

- प्रा. डॉ. विश्वनाथ आत्माराम दोंका
सहाय्यक प्राध्यापक (राज्यशास्त्र), भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय,
एटापल्ली, ता. एटापल्ली, जि. गडचिरोली

सारांश:

वृत्तपत्राला लोकशाहीचा चौथा स्तंभ मानला जातो. लोकशाही मूल्यांना जनतेपर्यंत पोहोचविण्याचे कार्य प्रसारमाध्यमांद्वारे केले जाते. लोकांची इच्छा प्रकट करण्याचे काम खऱ्या अर्थाने आज प्रसारमाध्यमांद्वारे होत आहे. असे जरी खरे असले, तरी पाहिजे त्या प्रमाणात प्रसारमाध्यमे आपली निष्पक्षपाती व निर्भीड भूमिका बजावताना दिसत नाही, असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. प्रसारमाध्यमे ही दुधारी तलवार व समाजाचा आरसा म्हणून ओळखली जातात. सर्वसामान्य लोकांचे प्रश्न आणि समस्या मांडण्यासाठी वृत्तपत्रांचे माध्यम जवळचे वाटते. वृत्तपत्र हे अतिशय प्राचीन व विश्वसनीय माध्यम म्हणून गणले गेले आहे. शहरापासून ते खेड्यापर्यंत पोहोचणारे वृत्तपत्र देशातील विविध घडामोडींचा आरसा बनले आहे. भारतीय संविधानाने प्रदान केलेल्या अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचा लाभ घेऊन प्रसारमाध्यमांनी आपले स्थान निर्विवादपणे निर्माण केले असले, तरी आज प्रसारमाध्यमे व वृत्तवाहिन्या निष्पक्ष, निःस्पृह, जबाबदार व प्रामाणिकपणे, तसेच कोणत्याही राजकीय पक्षाच्या विचारधारेशी त्यांचा संबंध न ठेवता काम करताना दिसून येत नाहीत. म्हणून सामान्य जनतेला न्यायासाठी लोकशाहीचा तिसरा स्तंभ म्हणजे न्यायपालिकेकडे धाव घ्यावी लागते.

प्रस्तावना

प्रसारमाध्यमे लोकशाहीचे चौथे आधारस्तंभ असून, लोकशाहीच्या बळकटीकरणात प्रसारमाध्यमांची अत्यंत महत्त्वाची भूमिका आहे. आधुनिक काळात राजकीय, सामाजिकीकरणाचे साधन म्हणून प्रसारमाध्यमांना महत्त्व प्राप्त झाले. वृत्तपत्रे, आकाशवाणी, दूरदर्शन, माहितीपट यांसारखी प्रसारमाध्यमे व्यक्तीच्या वैचारिक जडणघडणीत महत्त्वाची भूमिका बजावत आहेत. ब्रिटिशांनी आपल्या आगमनाबरोबर प्रशासनाच्या सोयीसाठी व धर्मप्रसाराच्या हेतूने मुद्रणकला आणली होती. या मुद्रण व्यवस्थेमुळे इ. स. १७८० मध्ये बंगाल येथे जेम्स ऑगस्ट हिक्की यांनी पहिले 'दि इंडियन गॅझेट' या नावाचे वृत्तपत्र सुरू केले. इ. स. १७८९ मध्ये 'बॉम्बे हेरॉल्ड' या इंग्रजी साप्ताहिकाचा प्रथम उदय झाला. इ. स. १७९० मध्ये 'बॉम्बे कॅरिअर', इ. स. १७९१ मध्ये 'बॉम्बे गॅझेट' यांसारखी इंग्रजी वृत्तपत्रे सुरू झाली. ही वृत्तपत्रे ब्रिटिशांसाठी प्रकाशित केली जात असत. यात भारतीयांच्या विचारांना व लोकजागृतीला स्थान नव्हते. म्हणून देशात प्रथम वृत्तपत्र सुरू करण्याचा मान बंगालकडे जातो. 'बंगाल समाचार दर्शन' हे देशातील पहिले देशी भाषेतील वृत्तपत्र इ. स. १८१८ मध्ये निघाले. त्यानंतर ६ जानेवारी १८३२ रोजी वाळशास्त्री जांभेकर यांनी 'दर्पण' नावाचे मराठीतील पहिले वृत्तपत्र सुरू केले आणि मराठी वृत्तपत्राचे जनक ठरले. त्यानंतर अनेक समाजसुधारक व राजकीय पुढाऱ्यांनी अनेक वृत्तपत्रे, नियतकालिके व साप्ताहिके सुरू केली.

वृत्तपत्राची भूमिका

आजच्या काळात सामान्य नागरिकांवर प्रभाव पाडणारा महत्त्वाचा घटक म्हणून प्रसारमाध्यमांकडे पाहिले जाते. त्यामुळे लोकशाहीमध्ये वृत्तपत्राची भूमिका महत्त्वाची ठरते. आधुनिक युगामध्ये इलेक्ट्रॉनिक्स मीडिया, सोशल मीडिया यांचा वापर मोठ्या प्रमाणात वाढलेला आहे. सर्वसामान्य लोकांना आपले प्रश्न आणि समस्या

Medicinal Plants

(Edition First)

Edited by

Dr. Rohit Shankar Mane

Scientist & Writer,

Mr. Rahul K. Dhabale

Assistant Professor,

Scientist R Academy, Bangalore

Title of the Book: Medicinal Plants

Edited by:

Dr. Rohit Shankar Mane & Mr. Rahul K Dhabale

Published by: Scientist Publishers

Publishers Address:

Scientist Publishers,
C.V. Raman Road, 4th Cross,
Yashwantpur, Bangalore, India 560012

Edition: First

ISBN: 978-93-5593-624-0

© Scientist Publishers, Bangalore, India

Book Price: 320

INTRODUCTORY INORGANIC CHEMISTRY FOR GRADUATION

(As per Gondwana University CBCS Syllabus For B.Sc. Semester IV)

-Editor-

Dr. Mahendra Pratap Singh Tomar
M.Sc., Ph.D.
Head, Department of Chemistry, Shri Sadguru Saibaba
Science & Commerce College, Ashti

TITLE: INTRODUCTORY INORGANIC CHEMISTRY FOR GRADUATION

Editor name:

Dr. Mahendra Pratap Singh Tomar, M.Sc., Ph.D. Head, Department of Chemistry, Shri Sadguru Saibaba Science & Commerce College, Ashti

Authors Name:

Prakash B. Rathod, M.Sc., SET, Ph.D. Assistant Professor, Department of Chemistry, Sadguru Saibaba Science & Commerce College, Ashti-442707

Subodh K. Sakhare, M.Sc., SET, Assistant Professor, Department of Chemistry, Shri Sadguru Saibaba Science & Commerce College, Ashti-442707

Atul U. Barsagade, M.Sc., NET Assistant Professor Department of Chemistry Bhagwantrao Arts and Science College, Etapalli

Dr. Mahendra Pratap Singh Tomar, M.Sc., Ph.D. Head, Department of Chemistry, Shri Sadguru Saibaba Science & Commerce College, Ashti

Published by: Society for Environmental Resources and Biotechnology Development

Publisher's Address: 8/153/B, Bhagwatikunj, Lawyers Colony Agra-282005, UP India

Printer's Details: 49, Vidhya Nagar, Nagla Padi, Agra-282005, UP India

Edition Details : 1st

ISBN No. : 9788194767695

Copyright@2020, Society for Environmental Resources and Biotechnology Development

NEW EDITION: 2021

Orient Black Swan

Pathmaker

A Textbook for
College Students

Board of Editors

2021-22

PATHMAKER

A Textbook for College Students

First Year B.A., Compulsory English (CBCS)

Board of Editors

Dr Shriram Gahane (Chief Editor)

Dr R.W. Soor

Dr S.S. Bidwaik

Dr B.D. Kongre

Dr Rajender Tula

Dr Nikita Mishra

Dr Y.N. Meshram

Dr Ajay Murkute

Dr Akshay Dhote

Dr D.B. Fulzele

Orient BlackSwan

Recent Trends In Physical Education and Sports

Edited By
Dr. Sagar P. Narkhede

Trends And Opportunities In Physical Education And Sports

Prof. Sandip D. Malhotra

University of Applied Sciences, College

Health, Dortmund, Germany

Abstract

The goal of this paper is to discover the present day traits and demanding situations in bodily schooling and sports activities and primarily based totally on those present day demanding situations, destiny traits and demanding situations might be mentioned. There are different factors that are diminishing the hobby of college students in bodily schooling sports. Although the bodily schooling is being taught as part of curriculum in all the colleges however loss of ok time and skilled instructors, excellent centers are answerable for little hobby on this area. The destiny demanding situations to make this area exciting entails an ok curriculum, enough finances allotment for containing diverse competitions and position of era to create focus approximately the significance of bodily sports and sports activities in our each day lifestyles. All those troubles had been mentioned withinside the gift observe

Introduction:

The significance of bodily schooling has by no means been emphasized greater than it's miles today. It is broadly regarded that bodily schooling and sports activities is applicable and crucial in growing an lively and wholesome life-style and the answer to growing weight problems quotes worldwide. Although in maximum countries, bodily schooling is a part of the college curriculum, classes aren't given, for that reason main to a discounted enjoy of bodily hobby for kids and youth. The exercise of a bodily lively life-style in aggregate with wholesome nutrients, however, desires to be commenced in early childhood. Therefore, making sure that each one kids interact in ordinary bodily hobby is crucial, and the

colleges are the best vicinity wherein all kids may be reached. Quality Physical Education is the handy and inclusive method of offering all kids, something with their capability/disability, sex, age, culture, race/ethnicity, non secular or social background with the competencies, attitudes, values, know-how and expertise for lifelong participation in recreation, hobby and game and is the best college issue where number one recognition is at the frame. Physical Education, bodily improvement and fitness. The observe will discover the present day traits, troubles and demanding situations in PE and sports activities and primarily based totally on which destiny demanding situations can be addressed

Physical schooling traits have evolved lately to include a greater diversity of sports except common sports activities. Introducing college students to sports like bowling, strolling or hiking or Frisbee at an early age can assist college students expand excellent hobby behavior to be able to convey over into adulthood. Some instructors have even started to include strain-discount strategies together with yoga, deep-respiration and tai chi. Tai chi, an historical martial arts shape centered on gradual meditative moves is a rest hobby with many blessings for college kids. Studies have proven that tai chi complements muscular energy and endurance, cardiovascular endurance, and gives many different bodily blessings. It additionally gives mental blessings together with enhancing standard intellectual fitness, concentration, focus and advantageous mood. It may be taught to any age pupil with very little device making it best for blended capability and age training. Tai chi can without difficulty be included right into a holistic getting to know frame and thoughts unit. Teaching

गडचिरोली जिल्ह्यातील शैक्षणिक महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयातील डिजीटलाईझेशन प्रक्रीयेचा अभ्यास

विनोद प्रकाश पत्तीवार

ग्रंथपाल, भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय, एटाल्ली, जिल्हा गडचिरोली
profvinodpathiwar@gmail.com

1.0 प्रस्तावना:

एकविसाव्या शतकात जागतिक स्तरावर ज्ञान किंवा माहिती हे एक खणखणीत वाजणारे चलन बनले आहे त्यामुळे ज्ञान व्यवस्थापनशास्त्रात संगणक प्रशिक्षित डिजिटल ग्रंथपालाला महत्त्व आले आहे डिजिटल ग्रंथालय युगातील ज्ञानव्यवस्थापन उद्योजकांना म्हणजेच ग्रंथपालांना आपल्या माहिती व तंत्रज्ञान संबंधित कौशल्याचा निरंतर करणे आवश्यक आहे कुठल्याही विषयावर आम्ही माहिती देऊ हे ग्रंथालयीन वैशिष्ट्य सतत आचरणात आणणाऱ्या काही विशिष्ट ग्रंथालयातील अपारंपरिक ग्रंथालयीन सेवेमुळे विविध प्रकारची अचूक माहिती मिळविणे डिजीटल ग्रंथालयांना शक्य झाले आहे पारंपरिक पुस्तके व मासिके या संबंधित सेवा देणाऱ्या या ग्रंथालयात काळानुरूप संगणकीय ग्रंथालयाच्या (डिजिटल लायब्ररी) युगातील ई माहितीपत्रकाद्वारे निवडक माहिती वितरण वृत्तपत्र कात्रण, भाषांतर, पेटंट व ट्रेडमार्क, मानके (स्टॅंडर्ड्स), ट्रेड कॅटलॉग्स इ. अपारंपरिक ग्रंथालयीन सेवा उपलब्ध होऊ लागल्या आहेत.

या सेवांना मिळणारा वाचकांचा वाढता प्रतिसाद लक्षात घेता डिजीटल ग्रंथालय सेवा हा एक महत्वाचा भाग झालेला आहे विशेष म्हणजे, पारंपरिक ग्रंथालयसेवेला इंटरनेटच्या आधुनिक माध्यमातून डिजिटल लायब्ररीचे स्वरूप आल्यानंतर महाविद्यालयातील ग्रंथालयांची कार्यक्षमता वाढत आहे. ग्रंथालयीन सेवा, अचूक व्यवस्थापन व माहिती तंत्रज्ञान या शास्त्रांचा योग्य वापर केल्यास महाविद्यालयीन स्तरावर ज्ञानव्यवस्थापन (नॉलेज मॅनेजमेंट) लाभकारी होण्यास भरपूर वाव आहे.

अत्याधुनिक डिजिटल ग्रंथालयाचे वैशिष्ट्य म्हणजे, संगणकाच्या 'माऊस' वर 'क्लिक' करा व तात्काळ माहिती मिळवा असे आहे. मात्र इंटरनेटच्या अफाट ज्ञानसागरातून अचूक माहिती शोधून योग्य वाचकाला, योग्य वेळी तात्काळ पुरविण्याचे महत्वाचे कार्य डिजिटल लायब्ररीअनच करू शकतो. आधुनिक डिजिटल ग्रंथालयात इंटरनेटपासून ते अलीकडील 'टच स्क्रीन' तंत्रज्ञानाचा वापर सुरू झाला आहे. संगणकीय युगातील 'डिजिटल लायब्ररी, नॉलेज मॅनेजमेंट, मशिन लर्निंग' या शास्त्रांचे काळानुरूप वाढते महत्त्व लक्षात घेता ज्ञानव्यवस्थापन क्षेत्रात संगणक-प्रशिक्षित ग्रंथालय पदवीधारकांना भरपूर संधी उपलब्ध आहेत. विशेष म्हणजे, इंटरनेटच्या माध्यमातून विविध ग्रंथालयीन सेवा 'ऑनलाइन' माध्यमातून देता येते.

प्रचंड लोकसंख्या, वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था, डिजिटलायझेशनचा वेगाने केला जाणारा स्वीकार, तंत्रज्ञान निर्मिती क्षमता, उद्योगक्षेत्री वातावरण ही आजच्या भारताची ताकद आहे. त्यासाठी सरकारने उद्योग, स्टार्टअप्स, शिक्षण या क्षेत्रांसोबत एकत्रितरित्या काम करण्याची गरज आहे. डेटा आधारित तंत्रज्ञानाचा व्यावसायिक व समाजासाठी जास्तीत जास्त उपयोग करून घेणे ही काळाची गरज आहे. त्यासाठी नावीन्यपूर्ण गोष्टी, आकर्षक व्यवसाय मॉडेल, नवे संशोधन, बौद्धिक मालमत्ता आणि तंत्रज्ञान आधारित

प्राप्त माहितीच्या विश्लेषणाच्या आधारे असे निदर्शनास येते की, गोंडवाना विद्यापीठ संलग्नित बहुतांश शैक्षणिक महाविद्यालयांतील ग्रंथालयात डिजीटल संग्रह निर्माण करण्यात अपुरा निधीची समस्या आहे.

4.5 डिजीटलायझेशन करीता होणारा खर्चाची पर्याप्तता

प्राप्त माहितीच्या विश्लेषणाच्या आधारे असे निदर्शनास येते की, गोंडवाना विद्यापीठ संलग्नित बहुतांश शैक्षणिक महाविद्यालयांतील ग्रंथपालांना डिजीटलायझेशन करीता होणाऱ्या खर्चाच्या संबंधी माहिती नाही.

5.0 आधारग्रंथ सूची

- [1] बोधनकर सुधीर - सामाजिक संशोधन पद्धती श्री साईनाथ प्रकाशन नागपूर 10, दुसरी आवृत्ती 1999
- [2] बोरुडे, रा. र., संशोधन पद्धतीशास्त्र, प्रकाशक-महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ नागपूर, तिसरी आवृत्ती 1987.
- [3] कायंदे पाटील डॉ. गंगाधर वि. - संशोधन पद्धती चैतन्य पब्लिकेशन्स, नाशिक-13, जून, 2006
- [4] कऱ्हाडे डॉ. बी.एम., 'षास्त्रीय संशोधन पद्धती', पिंपळापूर अॅण्ड कं. पब्लिशर्स, नागपूर 2007.
- [5] महाले सं., कर्डिले व., संशोधन पद्धती, संशोधनात सांख्यिकी तंत्राचे उपयोजन, प्रकाशक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक, 2002
- [6] भांडारकर पु.ल. - 'सामाजिक संशोधन पद्धती' महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळासाठी विद्या बुक्स, औरंगाबाद - 1999
- [7] स्टुअर्ट चैस. गुरूनाथ नालगोंडे, सामाजिक संशोधन पद्धती, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन 1986 22
- [8] जरारे वि., सामाजिक शास्त्राची संशोधन प्रणाली अद्यवैत प्रकाशन अकोला प्रथम आवृत्ती 2004
- [9] कुंभार, रा., प्रतीप्राप्ती आणि संप्रेषण, नाशिक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, जुन 2010. पृष्ठ क्र. 6,12, पवार, एस.पी. व इतर: ग्रंथालय व माहितीशास्त्र, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन .2002.
- [10] कराडे, बी.एम. सामाजिक संशोधन पद्धती, नागपूर, पिंपळापूर पब्लिशर्स, 2008
- [11] आगलावे. प्र. संशोधन पद्धतीशास्त्र व तंत्रे, नागपूर, पिंपळापूर पब्लिशर्स, 2000
- [12] Ali, Amjad. "Digital Libraries and Information Networks". Ess Ess Pub, Delhi (2007).
- [13] Bansode S. & Pujar S. M. (2008). Scholarly Digital Library Initiatives: World Versus India *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 28 (6), pp. 21-26
- [14] Chopra, H. S. (2005). Importance of Digital Library for E-Learning in India, 3rd International CALIBER - 2005, Cochin, 2-4 February, 2005, © INFLIBNET Centre, Ahmedabad
- [15] Ghosh M. (2009). Digital infrastructure and attitudes towards access and sharing: A case study of selected engineering libraries in the Maharashtra state of India, *The International Information & Library Review*, 41(2):89-120
- [16] Jain P.K. & Babbar P. (2006). Digital libraries initiatives in India, *The International Information & Library Review*, 38(3):161-169
- [17] Kokode, S.N., Prospective Plan, Gondwana University, Gadchiroli (2013-14-2018-19), Published by B.C.U.D., www.Gondwana.digitaluniversity.com
- [18] Satyanaraya, VVV, (2006) Modern Librarianship Resource Sharing in Digital Library, Page 107-110.

IMPACT FACTOR SJIF 2019-6.251

ISSN 2349-9664

An International Peer Reviewed & Refereed Journal

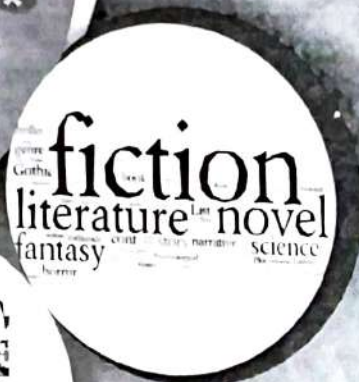
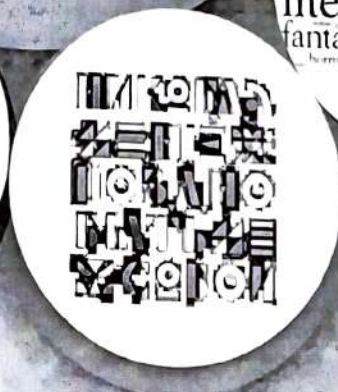
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR HUMANITY SCIENCE & ENGLISH LANGUAGE

APRIL-JUNE, 2021, VOL- 10, ISSUE-52

Special Issue of Department of English,
Lokmanya Mahavidyalaya, Warora, Dist. Chandrapur (MS)

on

RECENT TRENDS IN CREATIVE WRITING

Chief Editor

Dr. Subodh Kumar Singh,
Principal

Editor

Prof. Shrikant N. Puri
Head, Dept of English

NEW TRENDS IN ENGLISH LITERATURE & IT'S IMPACT ON WRITER'S PERCEPTION

Prof. Dr. Balkrishna Kongre

Head of the English Dpt., Bhagwantarao Arts & Science College, Ettapalli, Dist. Gadch

Email ID:- bkongre@gmail.com, Contact no. :- 9421734662

Abstract

In the era of e-book technology, twitter, blog, facebook page and instagram have fostered the writing and reading all over the world. Of course, it has everlasting effects on writer's perception. Literally work produced in modern age, can be reviewed within span of time which helps to access information and quick reaction to the ideas, thoughts and feelings of someone and comments on it happened around the world. Role of technology, fast changing concept of globalization, transnational impact of English language gave new shape to global society. Many writers from India and ranging from R. K. Narayan to Chetan Bhagat and from Chaucer to Jason Nelson, we have seen in their work, during colonial and post-colonialism period number of new trends have been evolved. These trends play significant role to mould new literature in country and abroad. New trends are an instrument to develop insight of writers and look into society and pave new way of lifestyle, fast culture. But some latest trends like six word novel and one line story on blog and twitter may be to writing skill, grammar and wrong use of vocabulary.. This paper attempt to discuss various trends and its impact on writer's perspective.

Key words: *e-Book technology, Twitter, Facebook page, Instagram, Transnational globalization*

Introduction:

Since 1930 onwards the trio of Indian writers like R. K. Narayan, Mulk Raj Anand, Raja Rao had produced literally work depicting old tradition and contemporary issues of India on Indian soil. On same time under British rule some Anglo-Indian writer such as Ruskin and others were writing book, exploring their identity. Later on in post-colonial period Rushdie and others have stamped on their impression in writing using different trend. Colonial literature is new trend which emancipate the writers to narrate cross-border experience amalgamating different views of various communities. This expand the horizon of genius. There were exchange of ideas and thoughts with foreign writers. This practice led into multiculturalism a new trend and progress in linguistic, the theory of Bloom, Chomsky and Darwin's theory of evolution and psycho-analysis novels of Sigmund Freud, Virginia Woolf's Stream of Consciousness gave new dimension to English literature and language. Literature is the mirror of society. In C. S. Lewis' words "Literature adds to reality, it does not simply describe it. It enriches the necessary competencies that daily life requires; and in these respect, it irrigates the desert that our leaves have already become." Technology has sprout out so fast and left the everlasting effect on everything.

Technology has sprout out so fast and left the everlasting effect on everything. In rural area, backward classes left away from the use of technology. Mobile phone is one of the crucial invention of technology for communication and digitalization. As mobile phone has the communication functions and made it easier than earlier. It is possible to access information all over the world. As the communication and information services have been growing

गडचिरोली जिल्ह्यातील शैक्षणिक महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयातील डिजीटलाईझेशन प्रक्रीयेचा अभ्यास

विनोद प्रकाश पत्तीवार

ग्रंथपाल, भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय, एटाल्ली, जिल्हा गडचिरोली
profvinodpattiwar@gmail.com

1.0 प्रस्तावना:

एकविसाव्या शतकात जागतिक स्तरावर ज्ञान किंवा माहिती हे एक खणखणीत वाजणारे चलन बनले आहे त्यामुळे ज्ञान व्यवस्थापनशास्त्रात संगणक प्रशिक्षित डिजिटल ग्रंथपालाला महत्त्व आले आहे डिजिटल ग्रंथालय युगातील ज्ञानव्यवस्थापन उद्योजकांना म्हणजेच ग्रंथपालांना आपल्या माहिती व तंत्रज्ञान संबंधित कौशल्याचा निरंतर करणे आवश्यक आहे कुठल्याही विषयावर आम्ही माहिती देऊ हे ग्रंथालयीन वैशिष्ट्य सतत आचरणात आणणाऱ्या काही विशिष्ट ग्रंथालयातील अपारंपरिक ग्रंथालयीन सेवेमुळेच विविध प्रकारची अचूक माहिती मिळविणे डिजीटल ग्रंथालयांना शक्य झाले आहे पारंपरिक पुस्तके व मासिके या संबंधित सेवा देणाऱ्या या ग्रंथालयात काळानुरूप संगणकीय ग्रंथालयाच्या (डिजिटल लायब्ररी) युगातील ई-माहितीपत्रकाद्वारे निवडक माहिती वितरण वृत्तपत्र कात्रण, भाषांतर, पेटंट व ट्रेडमार्क, मानके (स्टॅंडर्ड्स), ट्रेड कॅटलॉग्स इ. अपारंपरिक ग्रंथालयीन सेवा उपलब्ध होऊ लागल्या आहेत.

या सेवांना मिळणारा वाचकांचा वाढता प्रतिसाद लक्षात घेता डिजीटल ग्रंथालय सेवा हा एक महत्वाचा भाग झालेला आहे. विशेष म्हणजे, पारंपरिक ग्रंथालयसेवेला इंटरनेटच्या आधुनिक माध्यमातून डिजिटल लायब्ररीचे स्वरूप आल्यानंतर महाविद्यालयातील ग्रंथालयांची कार्यक्षमता वाढत आहे. ग्रंथालयीन सेवा, अचूक व्यवस्थापन व माहिती तंत्रज्ञान या शास्त्रांचा योग्य वापर केल्यास महाविद्यालयीन स्तरावर ज्ञानव्यवस्थापन (नॉलेज मॅनेजमेंट) लाभकारी होण्यास भरपूर वाव आहे.

आधुनिक डिजिटल ग्रंथालयाचे वैशिष्ट्य म्हणजे, संगणकाच्या 'माऊस' वर 'क्लिक' करा व तात्काळ माहिती मिळवा असे आहे. मात्र इंटरनेटच्या अफाट ज्ञानसागरातून अचूक माहिती शोधून योग्य वाचकाला, योग्य वेळी तात्काळ पुरविण्याचे महत्त्वाचे कार्य डिजिटल लायब्ररीअनच करू शकतो. आधुनिक डिजिटल ग्रंथालयात इंटरनेटपासून ते अलीकडील 'टच स्क्रीन' तंत्रज्ञानाचा वापर सुरू झाला आहे. संगणकीय युगातील 'डिजिटल लायब्ररी, नॉलेज मॅनेजमेंट, मशिन लर्निंग' या शास्त्रांचे काळानुरूप वाढते महत्त्व लक्षात घेता ज्ञानव्यवस्थापन क्षेत्रात संगणक-प्रशिक्षित ग्रंथालय पदवीधारकांना भरपूर संधी उपलब्ध आहेत. विशेष म्हणजे, इंटरनेटच्या माध्यमातून विविध ग्रंथालयीन सेवा 'ऑनलाइन' माध्यमातून देता येते.

प्रचंड लोकसंख्या, वेगाने वाढणारी अर्थव्यवस्था, डिजिटलायझेशनचा वेगाने केला जाणारा स्वीकार, तंत्रज्ञान निर्मिती क्षमता, उद्योगक्षेत्री वातावरण ही आजच्या भारताची ताकद आहे. त्यासाठी सरकारने उद्योग, स्टार्टअप्स, शिक्षण या क्षेत्रांसोबत एकत्रितरित्या काम करण्याची गरज आहे. डेटा आधारित तंत्रज्ञानाचा व्यावसायिक व समाजासाठी जास्तीत जास्त उपयोग करून घेणे ही काळाची गरज आहे. त्यासाठी नावीन्यपूर्ण गोष्टी, आकर्षक व्यवसाय मॉडेल, नवे संशोधन, बौद्धिक मालमत्ता आणि तंत्रज्ञान आधारित

प्राप्त माहितीच्या विश्लेषणाच्या आधारे असे निदर्शनास येते की, गोंडवाना विद्यापीठ संलग्नित बहुतांश शैक्षणिक महाविद्यालयांतील ग्रंथलयात डिजीटल संग्रह निर्माण करण्यात अपुरा निधीची समस्या आहे.

4.5 डिजीटलायझेशन करीता होणारा खर्चाची पर्याप्तता

प्राप्त माहितीच्या विश्लेषणाच्या आधारे असे निदर्शनास येते की, गोंडवाना विद्यापीठ संलग्नित बहुतांश शैक्षणिक महाविद्यालयांतील ग्रंथपालांना डिजीटलायझेशन करीता होणाऱ्या खर्चाच्या संबंधी माहिती नाही.

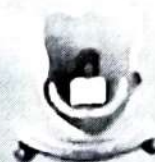
5.0 आधारग्रंथ सूची

- [1] बोधनकर सुधीर - सामाजिक संशोधन पद्धती श्री साईनाथ प्रकाशन नागपूर 10, दुसरी आवृत्ती 1999
- [2] बोरूडे, रा. र. संशोधन पद्धतीशास्त्र, प्रकाशक-महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ नागपूर, तिसरी आवृत्ती 1987
- [3] कायंदे पाटील डॉ. गंगाधर वि. संशोधन पद्धती चैतन्य पब्लिकेशन्स, नाशिक-13, जून, 2006
- [4] कऱ्हाडे डॉ. बी. एम., 'षास्त्रीय संशोधन पद्धती', पिंपळापूर ऑण्ड कं पब्लिशर्स, नागपूर 2007.
- [5] महाले सं. कर्डिले व., संशोधन पद्धती, संशोधनात सांख्यिकी तंत्राचे उपयोजन, प्रकाशक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक, 2002
- [6] भांडारकर पु. ल. - सामाजिक संशोधन पद्धती महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळासाठी विद्या बुक्स, औरंगाबाद - 1999
- [7] स्टुअर्ट चैस. गुरूनाथ नालगोंडे, सामाजिक संशोधन पद्धती, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन 1986 22
- [8] जरारे वि. सामाजिक शास्त्राची संशोधन प्रणाली अद्यवैत प्रकाशन अकोला प्रथम आवृत्ती 2004
- [9] कुंभार, रा., प्रतीप्राप्ती आणि संप्रेषण, नाशिक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, जुन 2010. पृष्ठ क्र. 6,12, पवार, एस. पी. व इतर: ग्रंथालय व माहितीशास्त्र, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन, 2002.
- [10] कराडे, बी. एम. सामाजिक संशोधन पद्धती, नागपूर, पिंपळापूर पब्लिशर्स, 2008
- [11] आगलावे. प्र. संशोधन पद्धतीशास्त्र व तंत्रे, नागपूर, पिंपळापूर पब्लिशर्स, 2000
- [12] Ali, Amjad, "Digital Libraries and Information Networks". Ess Ess Pub, Delhi (2007)
- [13] Bansode S. & Pujar S. M. (2008). Scholarly Digital Library Initiatives: World Versus India *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 28 (6), pp. 21-26
- [14] Chopra, H. S. (2005). Importance of Digital Library for E-Learning in India, 3rd International CALIBER - 2005, Cochin, 2-4 February, 2005, © INFLIBNET Centre, Ahmedabad
- [15] Ghosh M. (2009) Digital infrastructure and attitudes towards access and sharing: A case study of selected engineering libraries in the Maharashtra state of India, *The International Information & Library Review*, 41(2):89-120
- [16] Jain P.K. & Babbar P. (2006). Digital libraries initiatives in India, *The International Information & Library Review*, 38(3):161-169
- [17] Kokode, S.N., Prospective Plan, Gondwana University, Gadchiroli (2013-14-2018-19), Published by B.C.U.D., www.Gondwana.digitaluniversity.com
- [18] Satyanaraya, VVV, (2006) Modern Librarianship Resource Sharing in Digital Library, Page 107-110.

ISBN NO. 978-93-82683-88-9

Dr. Babasaheb Ambedkar Memorial Society's

**Dr. Ambedkar College of Arts, Commerce & Science,
Chandrapur 442401 (Maharashtra-India)**

International e-Conference

**Interdisciplinary Innovations in
Socio-Economic Environment, Biodiversity
Conservation through Sustainable Development**

ICIISEEBCSD-2021

28 July, 2021

Conference Proceedings

Organized by

**Dr. Ambedkar College of Arts, Commerce & Science,
Chandrapur 442401 (Maharashtra-India)**

Deeksha Bhoomi, Civil Line, Chandrapur - 442401
(Re accredited by NAAC with B++ Grade)

Affiliated to Gondwana University, Gadchiroli, Phone No : 07172-256080

E mail : dacchanda@yahoo.in ; daccl2020@gmail.com

Website : www.dacchanda.ac.in

ENVIRONMENTAL RESOURCES AND MANAGEMENT: A REVIEW*

BY

S. D. Gubbawar*

Department of Zoology, Bhagwantrao Arts and Science College, Atpo/Tah-
Etapalli, Dist-Gadchiroli.

Abstract

The leading global provider of safety, risk, environmental, etc is ERM-Environmental Resources Management. Around the world they are having offices more than 160 in almost 40 countries and territories in which people more than 4500 are working on it. Their commitment is to provide consistent and professional service that is for the clients and that is of the highest quality to create values for them. They have been working with almost 500 global fortune companies that help to deliver innovative ideas for the business and the one who is helping them in understanding and managing the challenges are the clients of selected government. For the purpose of helping them in understanding and managing their risks, safety, etc, they are working with clients from all over the world and also in the sectors of diverse industry for more than 40 years. Oil and gas, mining, power, etc are the key sectors in which they are providing services. The ability of assisting them in operating more sustainability which is giving positive impact on the earth are the factors on which all critical sustainability challenges and clients in such areas reply upon.

Key words: Environmental, resources, management etc.

Received 28 July 2021, Accepted 18 August 2021, Published 30 August 2021

* Correspondence Author: S. D. Gubbawar

Introduction

This concept is for sure dynamic and emerging one. It is basically concerning with management for the environment that encompasses a business. For implementing an environmental corporate policy, it is representing responsibilities sequence, processes, etc. All the organism that are inanimate and the forces that are functioning in the nature are brought together by the environment and that includes men also.

There are basic functions of managing good environment and those are:

- "goal setting"
- "information management"
- "Support of decision making"
- "organizing and planning of environmental management"

SPP

2022-23

Search

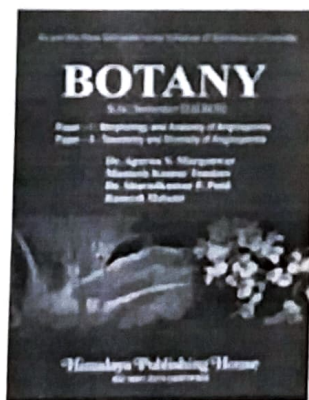
Advanced Search

eBooks

Filter By

All Books 1

Botany

Gondwana University (CBCS, Semester II)

By: Aparna S Margonwar, Mantesh Kumar Tondare,
Sharadkumar P Patil, Ramesh Halami

ISBN13: 978-93-5495-364-4

Description : We have great pleasure in placing
this book "Morphology and Anatomy of...

Read Online

ABOUT THE AUTHOR

Dr. Aparna S. Margonwar, M.Sc., M.Phil, Ph.D., is working as an Assistant Professor and Head, Department of Botany at Shri Sadguru Saibaba Science College, Ashti. She has 14 years of teaching experience at U.G. level. She had published research papers in international journal. One book is published in Lambert Publication, Germany. Member of Juvenile Justices Board from 2015. She had received awards like Mahatma Jyotirao Fule Teacher Award (2012), Dr. Ambedkar Fellowship National Award and Pariyawaran Mitra Award (2013).

Mantesh Kumar Tondare, is presently working as an Assistant Professor at Shri J.S.P.M. Arts, Commerce and Science College, Dhanora (Dist. - Gadchiroli). He has a teaching experience of 6 years at undergraduate level and 3 years at postgraduate level. He had published research papers at international and national journals.

Dr. Sharadkumar P. Patil is presently working as an Assistant Professor and Head of Botany Department at Bhagwantrao Arts and Science College, Etapali, Dist. Gadchiroli affiliated to Gondwana University, Gadchiroli.

He has 8 years, teaching experience and 10 years Research experience. He had attended and presented research papers in national and international conferences, Seminars and Workshops. He has published research papers in national and international peer-reviewed journals.

Ramesh Halami has done his post graduation in Botany in 1991 with specialization in Reproductive Biology of Angiosperm. He has done his M.Phil. during 2007. His area of interest is Palynology, Taxonomy, Reproductive Biology of Angiosperm, Plant Anatomy and Ethnobotany. He is teaching under-graduate students since 1992. Presently, he is working as Assistant Professor, Department of Botany, R.D. College of Science Aheri. He has 24 years Teaching experience.

He has contributed to write this book for B.Sc. Semester II, Botany Paper - II, Gondwana University Gadchiroli Botany syllabus.

www.himpub.com

ISBN 978-93-5495-364-4

ESB 0255

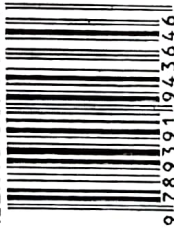
Dr. Babasaheb Ambedkar's Multidimensional Thoughts

Dr. Babasaheb Ambedkar's Multidimensional Thoughts

Editors : Dr. Hareesh T. Galbhiye
Dr. Prafull T. Bansod
Dr. Anita V. Mahawadiwar

ISBN : 978-93-91943-64-6

9 789391 194364

₹. 600/-

Adhyayan Publishers & Distributors
4373/4B, 105, JMD House, Murari Lal Street,
Ansari Road, Darya Ganj, New Delhi - 110002 (INDIA)
Phone : 011-23263018, 9899240433
E-mail : adhyayanpublishers@yahoo.com
Website : www.adhyayanbooks.com

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक लोकशाही विषयीचे विचार

प्रा. डॉ. विश्वनाथ आत्माराम दरेकर

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय, एटापल्ली, जि. गडचिरोली

Mob.: 9403110668, Email: profvadarekar@gmail.com

सारांश

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा जन्म 1891 साली झाला. सामाजिक लोकशाहीवादी चळवळ ही ऑगस्ट बेबल (1840 ते 1913) या विचारवंतांच्या प्रयत्नातून उद्भवली. बेबलची अशी धारणा होती की सामाजिक लोकशाहीला अभिप्रेत असणारा समाजवाद हा शक्तीने न करता सनदशिर व विधीपूर्वक मार्गांनी प्रस्थापित व्हावा. सामाजिक लोकशाही या तत्त्वप्रणालीच्या प्रसार आणि प्रचारात जर्मन राजनैतिक तज्ज्ञ आणि विचारवंत एड्. आर्ट बेर्नस्टाईन (1850-1932) याचे योगदान मोठे आहे. तो मुळात मार्क्सवादी होता. मार्क्सवादातील उणिवा लक्षात आणून व त्यात सुधारणा करून नवीन विचारसरणी प्रस्तुत केली. मार्क्सच्या भांडवलशाही व कामगारांचा सामाजिक दर्जा यांचा सखोल अभ्यास करून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सामाजिक लोकशाहीची संकल्पना मांडताना असे म्हटले आहे की सर्वसामान्यपणे राजकीय स्वातंत्र्य, समता व बंधुता तत्वाच्या ज्ञानकल्पनेपेक्षा अधिक व्यापक होती. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मानवी हक्क व लोकशाहीचे कडे समर्थक होते. त्यांनी लोकशाहीच्या सामाजिक व आर्थिक बाजूवर जास्त भर दिला व बजावले की जर सामाजिक व आर्थिक लोकशाही नसेल तर राजकीय लोकशाही यशस्वी होऊ शकत नाही. लोकशाही म्हणजे सहजीवनाने राहण्याची एक पद्धती. लोकशाहीची मुळे सामाजिक संबंधात शोधाची असतात.

स्वातंत्र्याबरोबरच लोकांना देशाच्या सामाजिक व आर्थिक घडामोडीत भाग घेण्याची समान संधी मिळणार नसेल तर त्या स्वातंत्र्याचा विनाश होईल. लोकशाही यशस्वी करण्यासाठी समाजात प्रकर्षाने जाणवणारी उच्च-निचता, दडपलेला वर्ग व शोषित वर्ग समाजात असू नये. सर्व सुखसोई व सवलतीचा लाभ घेणारा एक वर्ग व केवळ हालअपेष्टा सहन करणारा व सुखसोईपासून वंचित असणारा दुसरा वर्ग अशी स्थिती समाजात असू नये. दारिद्र्य, निरक्षरता व जातीय पृथगात्मता व न्यायाचा अभाव हे भारतीय लोकशाहीच्या वाटचालीतील प्रमुख अडथळे आहेत.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची ठाम धारणा होती की पारंपारिक समाजरचनेतून गरीब- श्रीमंत, उच्च-नीच, मालक - मजुर असे स्थायी स्वरूपाचे गर्व समाजात निर्माण होतात व टिकूनही राहतात. या समाजव्यवस्थेची रचना उतरंडीसारखी किंवा सीढीसारखी असते. अशा प्रकारे सामाजिक विषमता

75
स्वातंत्र्याचा
अमृत महोत्सव

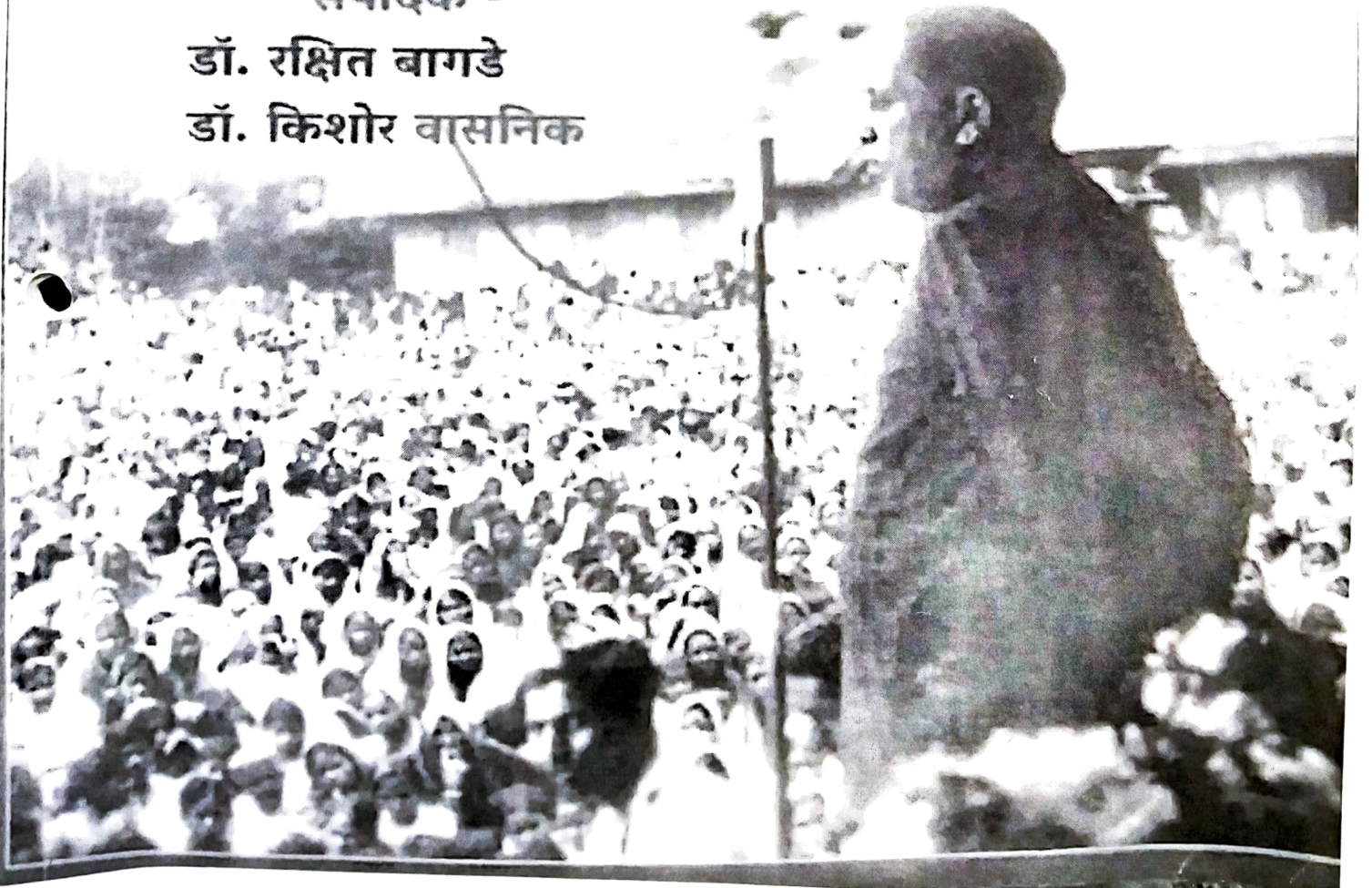

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - जीवन आणि कार्य

संपादक -

डॉ. रक्षित बागडे

डॉ. किशोर वासनिक

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे काँट्रिबिक जीवन

प्रा. डॉ. विश्वनाथ आत्माराम दरेकार

महायुक्त प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग

भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय, एटापल्ली जि. गडचिरोली

प्रस्तावना-

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आजोबांचे नाव मालोजी सकपाळ होते. ते एक मेवानिवृत्त लष्करी शिपाई होते. त्यांच्या मुलांपैकी मिराबाई नावाची मुलगी आणि रामजी नावाचा मुलगा होता. रामजी सकपाळ हे सैन्यात नोकरीस होते. पूर्वी सैनिकांना लष्करी छावणीतील शाळातून मक्तीचे शिक्षण देण्याची ईस्ट इंडिया कंपनी सरकारने व्यवस्था केली होती. त्या व्यतिरिक्त लष्करी शिपायांच्या मुला मुलींमाठी दिवसाच्या शाळा होत्या तर प्रौढ नातलगंसाठी रात्रीच्या शाळा होत्या. रामजी सकपाळ ज्या पथकात सैनिक होते, त्याच पथकात योगायोगाने सुभेदार मेजर धर्मा मुरबाडकर यांची बदली झाली. ते मुरबाडकर महार कुटुंब ठाणे जिल्ह्यातील मुरबाडचे. मुरबाडकरांचे कुल नाव पंडीत असे होते. त्या कुटुंबातील सातही बंधू सैन्यात सुभेदार, मेजर होते. त्यामुळे त्यांचे राहणीमान उच्च दर्जाचे होते. तसेच नाथपंथी असून त्यांच्या घरातील वातावरण धार्मिक स्वरूपाचे होते. रामजी सकपाळ यांचा तडफदार बाणा, महत्वाकांक्षी स्वभाव आणि बांधेमूद शरीर होते. यामुळे धर्मा मुरबाडकर व रामजी सकपाळ यांच्यात संबंध दृढावले. धर्माजी मुरबाडकर यांची कन्या भिमाबाई यांच्याशी रामजी सकपाळांचा विवाह व्हावा असे वाटू लागले. पण मुरबाडकर कुटुंबातील इतर लोकांचा विरोध होता. कारण सकपाळ कुटुंब गरीब असल्यामुळे संबंध जोडू नये असे त्यांचे मत होते. परंतु धर्माजी मुरबाडकर यांच्या थोरल्या मुलाने आपल्या बहिणीस रामजी सकपाळ हेच योग्य आहेत असा दुजोरा दिला आणि विवाह 1865 मध्ये झाला. रामजी सकपाळ यांचे वय वीस व भीमाबाईचे तेरा वर्षे होते. रामजी सकपाळ उद्योगी, महत्वाकांक्षी नि स्वतंत्र वृत्तीचे गृहस्थ होते. त्यांचे क्रिकेट, फुटबॉल खेळातील प्राविण्य पाहून एका लष्करी अधिकाऱ्याने रामजी ची शिफारस करून पुण्यातील पंतोजी शाळेत प्रवेश मिळवून दिला. तिथे शिक्षकांच्या व्यवसायाचे शिक्षण घेऊन लष्करी छावणीतील शाळेत ते मुख्य शिक्षक झाले. मुख्याध्यापकाचे काम त्यांनी जवळपास 14 वर्षे केले. चांगल्या सेवेमुळे त्यांना सुभेदार मेजर पदापर्यंत बढती मिळाली. 1890 पर्यंत रामजी सुभेदारांना 13 अपत्ये झाली. त्यापैकी बाळाराम, गंगा, रमाबाई, आनंदराव, मंजुळा, तुळसा ही मुले

ISBN: 978-93-91943-64-6

EDITION: 2023

Edited Book

Dr. Babasaheb Ambedkar's Multidimensional Thoughts

Editors

Dr. Haresh T. Gajbhiye

M.Com., M.Phil., Ph.D.

Associate Professor & HOD of Commerce

Rashtrasant Tukdoji Mahavidyalaya

Chimur, Dist. Chandrapur

Dr. Prafull T. Bansod

M.A.(Marathi), M.Phil., NET., Ph.D.

Associate Professor of Marathi

Rashtrasant Tukdoji Mahavidyalaya

Chimur, Dist. Chandrapur

Dr. Anita V. Mahawadiwar

M.Com., Ph.D., M.A.(Eco.)

Assistant Professor of Commerce

Bhiwapur Mahavidyalaya

Bhiwapur, Dist. Nagpur

Adhyayan Publishers and Distributors

New Delhi

महिलांच्या आर्थिक विकासात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे योगदान

प्रा. निलेश अरूण दर्गे

सहाय्यक प्राध्यापक (अर्थशास्त्र विभाग)

भगवंतराव कला व विज्ञान महाविद्यालय, एटापल्ली, जि. गडचिरोली

Mob.: 9421115541, Email: profnadurge@gmail.com

सारांश

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी स्त्रियांना व्यापक आर्थिक अधिकार असावेत तसेच स्त्रियांना शिक्षण, मानसिक विकास, कुटुंब नियोजन, समानतेचा अधिकार, संपत्तीचा अधिकार देण्याची शिफारस केली. स्त्रियांना हे अधिकार केवळ अत्याचार सहन करून मिळणार नाही तेही त्यांना मान्य होते म्हणून आंबेडकरांनी क्रांतिकारी व संघर्षाचा मार्ग आवश्यक मानला स्त्रियांना आर्थिक अधिकार देण्याच्या बाबतीत आंबेडकरांचे विचार अहिंसात्मक नव्हते, त्यांनी कायदा व संसदेच्या चौकटीत स्त्रियांना संपत्तीचा अधिकार देण्याचा मार्ग प्राप्त मानला. भारतात पुरुषप्रधान समाजरचनेने धर्मशास्त्राचा आणि मनुस्मृतीचा दाखला देऊन स्त्रियांचे हक्क नाकारले ते सर्व हक्क आणि अधिकार हिंदू कोड बिलाने स्त्रियांना दिले. याद्वारे अनेक तऱ्हेचे मूलभूत अधिकार स्त्रियांना मिळून देऊन संपूर्ण भारतीय स्त्रियांच्या आर्थिक विकासाचा प्रगतीचा मार्ग मोकळा केला. आंबेडकरांनी आर्थिक क्षेत्रात स्त्रियांच्या भागीदारांचा विकास होण्यासाठी स्त्रियांना सामाजिक क्षेत्रात सुद्धा समानता दिली पाहिजे असे वाटत होते. स्त्रियांना स्वयंनिर्णयाच्या अधिकारापासून वंचित ठेवल्यामुळे राष्ट्रीय आर्थिक विकासाची गती रोखली आहे. आंबेडकरांच्या मते, कोणत्याही समाजाची प्रगती त्या समाजातील स्त्रियांची किती प्रगती झाली, त्याद्वारे राष्ट्राच्या प्रगतीचा स्तरही स्त्रियांच्या प्रगतीवर आधारित असतो. म्हणूनच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार आज जगासमोर अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे.

बीजशब्द: स्वावलंबन, भागीदारी, समान संधी, रोजगार, संपत्तीचा अधिकार

प्रस्तावना

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सामाजिक, राजकीय, शैक्षणिक, कायदेतज्ञ अशा अनेक क्षेत्रात महत्त्वाची कामगिरी बजावली आहे. पण एक अर्थतज्ञ म्हणून त्यांची ओळख फार दुर्मिळ आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मांडलेले आर्थिक विचार हे अर्थतज्ज्ञांचे निकष पूर्ण करतात म्हणून आज जगासमोर त्यांना अर्थतज्ञ म्हणून आदर्श मानले जाते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी सामाजिक दृष्ट्या महिलांची उन्नती व्हावी यासाठी प्रयत्न केले. त्यांनी भारतीय परंपरेतील मनुस्मृतीचा विरोध केला,